

MÁTYUS ANDRÁS*

A polgári jogi igény érvényesítésének elméleti és gyakorlati problémái**

I. Bevezetés

A bűncselekmény folytán sérelmet szenvedett személy azon igénye, hogy a terhére elkövetett cselekménnyel összefüggésben keletkezett kárigényét már a büntetőeljárás keretei között érvényesítse, hosszú időre vezethető vissza. A *talio* és *compositio* elvére épülő kezdetleges jogi felfogással párhuzamosan már Hammurapi törvényeiben és a római jogi XII táblás törvényekben is található utalás a büntetőjogi büntetés mellett megjelenő polgári jogi kártérítés jogintézményére, mint a terhelti jóvátétel egy formájára.¹ Az egyetemes jogfejlődést tanulmányozva az a tendencia figyelhető meg, hogy a büntetőjogi igény fokozatosan átkerült a korábban vádfunkcióval rendelkező sértettől az állam kezébe, ezzel együtt egyre inkább közjogiasodott² a büntetőjog, melynek közép-pontjában már nem a sértett és az általa elszenvedett sérelem került, hanem a terhelt, valamint az ő szankcionálása, megjavítása. A jelenséggel párhuzamosan erősödött az ügyész pozíciója (mint az állami büntetőigény képviselője) és devalválódott a sértett eljárásjogi helyzete, teljesen háttérbe helyezve a bűncselekménnyel okozott kárt és annak megtérítését.³

Ugyanakkor az állami büntetőigény, valamint a bűncselekménnyel okozott kár megtérítése iránti sértetti igény egy eljárásban való érvényesítése és elbírálása mellett számos jogpolitikai indok szól. Egységesnek mutatkozik a jogirodalom abban, hogy a sértetti sérelem minél gyorsabb reparálása, valamint az esetleges ellentétes tartalmú polgári és büntető határozatok jogbiztonságot csorbító hatásának elkerülése az úgynevezett összekapcsolt (adhéziós) eljárás útján érhető el. Ezen felül, tekintve, hogy a büntetőbíróság ügydöntő határozatában megállapított tényállás a sértett polgári jogi igénye ténybeli alap-

* Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

** „Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-20-2 – kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.” Konzulens: Prof. Dr. Szomora Zsolt

¹ NAGY FERENC: *Régi és új tendenciák a büntetőjogban és a büntetőjog-tudományban*. Akadémia Kiadó, Budapest, 2013. 135. p.

² NAGY 2013, 135. p.

³ TARR ÁGNES: *A kárhelyreállítás jelene és jövője a magyar büntetőeljárásban*. Debreceni Jogi Műhely 2006/2. 1. p.

jának is tekinthető egyben, perökonómia szempontból kétségtelenül idő- és költséghatékony, ha ugyanazon történeti tényállás miatt csak egy fórum előtt zajlik eljárás.⁴

Felismerve az eljárás célszerűségét, a legtöbb európai uniós ország ma már valamilyen formában lehetővé teszi a sértett számára, hogy a terhére elkövetett bűncselekményből eredő kártérítési, illetve egyéb igényét a büntetőeljárás során érvényesítse. Például a francia büntetőeljárás kódex („*Code de procédure pénale*”) szerint polgári jogi igény címén kizárólag bűncselekmény következtében bekövetkezett személyi kár érvényesíthető,⁵ Németországban szintén jogosult a sértett arra, hogy a bűncselekmény folytán keletkezett kárai kompenzálására, sőt még fájdalomdíjra („*Schmerzensgeld*”) irányuló igényét már a feljelentéskor bejelentse, ha más fórum előtt azt még előzetesen nem tette meg.⁶ A magyar jog, követve az uralkodó európai standardokat, már az első átfogóan szabályozott büntetőeljárás törvénykönyv (1896. évi XXXIII. törvénycikk – a bűnvádi perrendtartásról) óta, valamennyi eljárási kódexben szabályozza a magánjogi igények érvényesítését.⁷ Ellenpéldaként hozhatók fel az angolszász jogrendszerek, ahol nem ismert a francia modell féle adhézió, a sértettnek nincs lehetősége arra, hogy a büntetőeljárás során magánfélként polgári jogi igényt érvényesítsen.⁸ Ezekben az országokban a kárjövátétel mellékbüntetésként kerül szabályozásra, ahol a kompenzáció elsőbbséget élvez a pénzbüntetéssel szemben.⁹

Témánk szempontjából a releváns uniós jogi eszköz a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló, 2012. október 25-i 2012/29/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv (az áldozatok jogairól szóló irányelv).¹⁰ A dokumentum 16. cikke kiemeli, hogy a tagállamok biztosítják, hogy az áldozatok érvényt szerezhessenek azon joguknak, hogy a büntetőeljárás keretein és ésszerű határidőn belül határozat szülessen az elkövető által az áldozat részére nyújtandó kártérítés tárgyában.

A 2018. július 1-én hatályba lépett, a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (továbbiakban: Be.) preambuluma kiemeli, hogy a jogalkotó különös hangsúlyt fektetett a bűncselekmények sértettjeinek fokozott védelmére, továbbá a kodifikáció során kiemelt cél volt a sértetti reparáció széleskörű és lehető leghatékonyabb biztosítása.¹¹

⁴ FENYVESI CSABA et al.: *Új magyar büntetőeljárás*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2004. 182. p.; MAJOROS TÜNDE: *Bűnös és felelős? – Polgári jogi igény érvényesítése a büntetőeljárásban*. Advocat 2018/1-2. 10. p.

⁵ NAGY 2013, 139. p.

⁶ Európai Igazságügyi Portál (European E-justice Portal): https://e-justice.europa.eu/content_claiming_damages_from_the_offender-494-hu.do (letöltés dátuma: 2020. július 28.)

⁷ A jogintézmény magyar jogtörténeti fejlődéséhez lásd: TAHY-KISS KAROLINA: *Bírósági rendelkezés – a büntetőeljárásban érvényesített – polgári jogi igényről. Jogtörténeti tanulmányok*. Iustum-Aequum-Salutare 2011/2. 159–180. pp. (2011a)

⁸ FEJESNÉ VARGA ZITA: *A büntetőeljárásban érvényesített polgári jogi igény megjelenése a perújítás intézményében*. Büntetőjogi Szemle 2017/1. 35. p.

⁹ BÉRCES LÁSZLÓ: *Polgári jogi igények érvényesítése a büntetőeljárásban*. In: Harsági Viktória-Wopera Zsuzsa (szerk.): *Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században – Tanulmánykötet Gáspárdy László professzor emlékére*. HVG-ORAC, Budapest, 2007. 27. p.

¹⁰ Hivatalos Lap L 315, 14/11/2012. 0057–0073.

¹¹ BÉKÉS ÁDÁM: *IX. Fejezet – A sértett*. In: Polt Péter (szerk.): *Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez*. Wolters Kluwer, Budapest, 2019. 180. p.

Dolgozatomban fel kívánom térképezni azt, hogy az új Be. hatályba lépése óta eltelt idő alatt milyen jogalkalmazási tendenciák, esetleges dilemmák figyelhetők meg, különös tekintettel a kötelező elbírálást kimondó, valamint az egyéb törvényes útra részbeni utasítás lehetőségét kizáró jogszabályhelyek gyakorlati alkalmazására és megvalósulására. E körben kiemelt szándékom, hogy minél több 2018. július 1. után meghozott ítélet polgári jogi igényre vonatkozó rendelkezéseinek feldolgozása útján áttekintsem és elemezzem, hogy milyen döntések hozhatók a polgári jogi igény elbírálása során, rávilágítva az esetleges szabályozási diszfunkciókra vagy esetleges *contra legem* joggyakorlatra.¹² A kutatásba bevont büntetőügyek néhány kiemelt törvényszéken folytak első vagy másodfokon, az ügydöntő határozatok 2018. július 1. után születtek.

Munkám e tisztán empirikus és alapvetően eljárásjogi jellegű része mellett be kívánom mutatni, hogy mennyiben sikerül átültetni a büntetőeljárások körébe a dogmatikai szempontból eltérő magánjogi szabályozást, hiszen a polgári jogi igényként érvényesíthető kártérítésre, dolog kiadására és pénz fizetésére irányuló követelések olyan sajátos polgári anyagi jogi fogalomrendszerrel rendelkeznek, amelyre a büntető anyagi jog és eljárásjog nem feltétlenül érzékeny.

II. Az adhéziós eljárás lényege

A büntető-, illetve polgári eljárás kapcsolatának legeklektánsabb jogintézménye az adhéziós eljárás, mely keretében a büntetőbíróóság a bűncselekmény sértettjének polgári jogi igényéről hoz döntést.¹³ Ilyenkor a sértett helyes processzuális elnevezése a magánfél. Az eljárás lényege, hogy a sértettnek a vád tárgyává tett cselekménnyel összefüggésben keletkezett magánjogi igénye járulékos jellegű kérdésként hozzátapad az állam büntetőigényéhez. Voltaképpen a büntetőeljárással párhuzamosan folyik egy sajátos polgári per is, mintha a magánfél mint felperes a terhelttel mint alperessel szemben a büntetőbíróóság előtt keresetet terjesztett volna elő.

A kétfajta eljárásnak már az alapelvek szintjén is megmutatkozó szembenállását szükségszerűen fel kell oldani annak érdekében, hogy a magánfél igényéről való büntetőbíróósági döntés a polgári jog szerinti joghatásokat is képes legyen kiváltani, hiszen a polgári jogi igény elintézése során elengedhetetlen a Pp. és a Ptk. rendelkezéseinek mögöttes alkalmazása.¹⁴ Találón fogalmaz Botos Gábor, hogy az adhéziós eljárás nem kizárólag büntetőeljárás, és nem is kizárólag polgári eljárás, hanem a „*kettő egyesítése*”¹⁵. Ezt az egyesítést normatív úton, a jogszabályok szintjén is meg kellett valósítani. Éppen

¹² 50 BHGY-ből vett ítélet közül 46 hivatkozás szintjén is a dolgozat részét képezi. A kiválasztás során szempont volt, hogy érdemi megállapítást tartalmazzon az ítélet a polgári jogi igényről, az elkövetett bűncselekmény pedig *vagyoni elleni* legyen. A gazdasági bűncselekmények elemzése területi korlátok miatt kívül esik e dolgozat tárgykörén.

¹³ AMBRUS ISTVÁN: *Polgári jogi elemek a büntető anyagi jogban*. Polgári Jog 2017/3.

¹⁴ MEGYERI GÁBOR: *LXXIX. Fejezet – A polgári jogi igény érvényesítése és elintézése*. In: Polt Péter (szerk.): *Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez*. Wolters Kluwer, Budapest, 2019. 1157. p.

¹⁵ BOTOS GÁBOR: *A polgári jogi igény érvényesítésének egyes kérdései a büntetőeljárás folyamán*. Belügyi Szemle 1996/7. 39. p.

ezért a hatályos Be. világosan felsorolja azokat az egyébként a büntetőeljárás jellegével és dogmatikájával összeegyeztethető Pp.-beli rendelkezéseket, amelyeket alkalmazni kell a polgári jogi igény érvényesítése és elbírálása során, a Be. szabályainak nyilvánvaló dominanciája mellett.¹⁶ Így kerülnek becsatornázásra például a polgári perjogi alapelvek, vagy a kereseti kérelem fajtáira vonatkozó rendelkezések a büntetőeljárásba.

Jogosan merül fel a kérdés, hogy van-e bizonyítási kötelezettsége a magánfélnek az előterjesztett polgári jogi igénnyel kapcsolatban. A Be. egyértelműen rögzíti azokat a kereteket, amelyek a polgári jogi igény elintézése kapcsán a Polgári perrendtartás alkalmazási körét jelentik és e keretekbe a Pp. bizonyításra vonatkozó szabályai nem tartoznak bele. Továbbá a büntetőeljárásban uralkodó officialitás és legalitás elvével összeegyeztethetetlen lenne, ha a sértettet (leszámítva a magánvádas és pótmagánvádas eljárásokat, ahol a vád bizonyításához kapcsolódó kötelezettségek a magán- és pótmagánvádlót terhelik) valamilyen, a büntetőeljárásban felmerült tény bizonyítására köteleznénk. Ezek alapján, álláspontom szerint, közvádas bűncselekmények esetén a magánfelet polgári jogi igényével kapcsolatban bizonyítási kötelezettség nem terheli. Vagyis, ha előterjeszti alakszerű kérelmét, de az eljárás során, semmi mást nem tesz, igénye akkor is megítélhető lehet. Ettől függetlenül jogosult arra, hogy bizonyítékot terjesszen elő, vagy bizonyítási indítványt tegyen polgári jogi igényével kapcsolatban, ilyen esetekben, azonban, igénye nagy valószínűséggel egyéb törvényes útra lesz utasítva. Ha pedig igényét a bíróság egyéb törvényes útra utasítja, akkor egy esetleges polgári perben, természetesen már az ő vállán nyugszik a bizonyítási érdek és bizonyítási teher.

III. A polgári jogi igény érvényesítésének kritériumai

Herke Csongor még a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (továbbiakban: régi Be.) hatálya alatt készült tanulmányában – Tremmel Flórián alapján – az érvényesíthető polgári jogi igények négy alapvető feltételét vázolta fel: így az érvényesíthető kárt, az okozati összefüggést a bűncselekmény és a kár között, továbbá a sértetti, valamint a magánféli minőséget.¹⁷ Mivel e feltételek egymással konjunktív viszonyban vannak, valamennyinek együttesen kell megvalósulnia, ellenkező esetben az igény nem kerül érdemi elbírálásra. A továbbiakban a hatályos szabályozás tükrében kívánom bemutatni e kritériumokat. Ugyanakkor helyénvalónak tartom az „érvényesíthető kár” helyett „érvényesíthető polgári jogi jellegű jogsérelem” terminus alkalmazását, hiszen, ahogy azt majd látni fogjuk (lásd 5.2, valamint 5.3 pontok), nem feltétlenül kár megtérítésére irányulhat a magánjogi igény, annak ellenére, hogy sokan párhuzamot vonnak a két fogalom között.

¹⁶ Lásd: Be. 55. § (2) bekezdés, 555. § (1)-(3) bekezdés.

¹⁷ HERKE CSONGOR: *A polgári jogi igény*. In: Borbíró Andrea et al. (szerk.): *A kriminálpolitikai és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve*. II. k. 2009. 126–128. pp.

1. A magánféli minőség

A Be. 55. § (1) bekezdése szerint „*magánfél az a sértett, aki vagy, amely a bírósági eljárásban polgári jogi igényt érvényesít, akkor is, ha az erre vonatkozó szándékát a vádemelés előtt jelentette be*”. A megfogalmazásból egyértelműen következik, hogy a magánfél természetes és jogi személy is lehet.¹⁸ Jogi helyzetét tekintve a polgári per felpereséhez lehetne hasonlítani. Egy felperesnek az eredményes perléshez keresetindítási joggal, perbeli legitimációval és keresetőségi joggal kell rendelkeznie. A keresetőségi jog igényérvényesítési jogosultság, amely azt határozza meg, hogy a perbeli alanyi jog a konkrét felperest (esetünkben a magánfelet) az adott tényállás alapján a konkrét alperessel (terhelttel) szemben megilleti-e vagy sem.¹⁹ Megalapozhatja egyrészt a polgári jogi jogviszony tárgya iránti közvetlen jogi érdekelttség, másrészt jogszabályi felhatalmazás. A keresetőségi jog részben a polgári anyagi jogszabályokban szabályozott perindítási jogot jelenti, amelynek a megléte a bűncselekmény következményeképpen létrejött polgári anyagi jogi jogviszony vizsgálata alapján állapítandó meg. Következésképp, nem elegendő a magánféli fellépéshez az, hogy az illető a bűncselekmény sértettje legyen, neki egyúttal keresetőségi joggal is kell rendelkeznie.

A megállapítás fordítva is igaz: a keresetőségi jog meglétét érdemben vizsgálni sem kell, ha megállapítást nyer, hogy a polgári jogi igényét bejelentő személy nem sértettje a bűncselekménynek. Így például az aktív vesztegető nem sértettje a bűncselekménynek, így a büntetőeljárásban polgári jogi igényt nem érvényesíthet.²⁰ A pénzmosás törvényi tényállása nem tartalmaz passzív alanyt (sértettet) és eredményt (kárt) sem, így vonatkozásában a kártérítést illetően sértetti jogosultság nem áll fenn.²¹ Az egyéb érdekelt szintén nem sértettje a bűncselekménynek, így polgári jogi igényt nem érvényesíthet.²² Az engedményesnek – akire a bűncselekmény elkövetéséből származó kártérítési igényét az engedményező átruházta – a bűncselekmény közvetlenül nem sérti, illetve nem veszélyezteti a jogát, így szintén nem sértettje a bűncselekménynek, ebből adódóan magánfélként a büntetőeljárásban nem jogosult a polgári jogi igény előterjesztésére, jóllehet keresetőségi joga az anyagi jogi szabályok értelmében fennáll.²³ E ponton (hiszen az engedményezés jogutódlást eredményez) fontosnak tartom megemlíteni, hogy a Be. csak akkor engedi meg a sértett jogutódlójának magánfélként történő fellépését, ha a jogutódlás természetes személy sértett esetén halál, jogi személy esetén megszűnés, vagy kifejezett jogszabályi rendelkezés alapján következett be [Be. 55. § (2) bek.]. A szabályozás indoka, hogy a polgári jogi igény kizárólag a sértett és a terhelt jogviszonyán alapul, ezért elkerülendő, hogy a büntetőeljáráson kívül eső, harmadik személyek fellépésükkel esetleg akadályozzák minél gyorsabb elbírálását.²⁴

¹⁸ Jogi személy magánfélre lásd pl. Budapest Környéki Törvényszék B.28/2018/43.

¹⁹ BDT 2003. 758.

²⁰ BH 2007. 5.

²¹ Fővárosi Ítéltábla Bf.79/2019/25.

²² Nyíregyházi Törvényszék Bf.489/2018/41.

²³ Tatabányai Törvényszék 10.Bf.210/2017/105. A problémakörrel lásd bővebben: TAHY-KISS KAROLINA: *A Pest Megyei Bíróság ítélete a büntetőeljárásban érvényesített polgári jogi igény engedményezéséről*. Jogesetek Magyarázata 2011/3. (2) 42–46. pp. Engedményes perbeli legitimációjára lásd: BH 2008. 128.

²⁴ Fővárosi Törvényszék B.813/2017/89.

További szűkítésként, bizonyos esetekben ki kell zárni a magánfelek köréből az államot, valamint egyes állami szerveket, ugyanis a büntetőeljárásban érvényesített polgári jogi igény tekintetében az állam javára marasztalásnak nincsen helye.²⁵ A Nemzeti Adó- és Vámhivatal a hatáskörébe tartozó kötelező befizetésekkel, vagy költségvetési támogatással kapcsolatban elkövetett bűncselekménnyel okozott kár megtérítése érdekében magánfélként polgári jogi igényt nem érvényesíthet.²⁶ Emellett az állam sérelmére elkövetett bűncselekményből származó olyan igények, amelyek elintézésére a polgári peres bíróságon kívüli egyéb eljárás áll rendelkezésre, (pl.: közigazgatási hatósági eljárás) polgári jogi igényként nem érvényesíthetőek.²⁷

Érdemes még megjegyezni, hogy polgári jogi igényt nemcsak a magánfél, vagy annak Be.-ben meghatározott jogutódjai érvényesíthetnek, hanem a Pp.-ben meghatározott feltételek fennállása esetén az ügyész is [Be. 55. § (5) bek.]. Fontos, hogy az ügyész önállóan, saját jogán érvényesítheti a polgári jogi igényt, fellépése a magánfél eljárási helyzetét nem érinti.²⁸

2. Közvetlenség

A Be. egyértelműen meghatározza az érvényesíthető polgári jogi igények körét, még hozzá kártérítésre, dolog kiadására, vagy pénz fizetésére korlátozva azt [Be. 56. § (1) bek.]. További szűkítésként a törvény megkívánja, hogy az igénynek a vád tárgyává tett cselekmény közvetlen következtében kell keletkeznie, azért, hogy az ügy tárgyához szorosan nem kapcsolódó kérdések már ne terheljék a büntetőeljárást. Kérdés, hogy mikor áll fenn a közvetlen oksági kapcsolat az egyes igények vonatkozásában. Kártérítésre és dolog kiadására irányuló követelések esetén viszonylag egyszerűen meghatározható e kritérium mibenléte.²⁹ Osztom Szeghő Katalinnak a problémakörrel kapcsolatos álláspontját, mely szerint akkor áll fenn a közvetlen oksági kapcsolat a kártérítésre irányuló igényeknél, ha a kár, vagy vagyoni hátrány okozása a cselekmény szükségszerű velejárója, vagyis ha az a konkrét bűncselekmény törvényi tényállásának implicit része [pl.: rongálás (Btk. 371. §), csalás (Btk. 373. §), hűtlen kezelés (Btk. 376. §) stb.].³⁰ Dolog kiadására irányuló igény pedig akkor bírálható el érdemben a büntetőeljárásban, ha a bűncselekmény elkövetési magatartása a dolog megszerzése, elvétele, vagy eltulajdonítása. [pl.: lopás (Btk. 370. §), sikkasztás (Btk. 372. §), stb.].³¹ Következésképp olyan követelések, amelyeket a büntetőjog saját fogalomrendszerével nem értékel,

²⁵ 23/2007. BK vélemény.

²⁶ 4/2015. Büntető jogegységi határozat.

²⁷ BÉRCES VIKTOR: *A sértett perjogi pozíciójában beálló változások elemzése és kritikája az új büntető eljárási törvény tükrében*. Kúriai Döntések. Bírósági Határozatok 2017/6. 857–863. pp.

²⁸ MAJOROS 2018, 9. p.

²⁹ A pénz fizetésére vonatkozó igényre, annak elméleti tisztázatlanságai miatt a dolgozat külön fejezete tér ki.

³⁰ A tényállásszerűség vonatkozásában ezt kiegészíteném még az elkövetési értékkel, amely pl. a lopás és a sikkasztás immateriális bűncselekményi tényállásaiban a polgári jogi kár eredőjét képezi.

³¹ SZEGHŐ KATALIN: *Polgári jogi igény a büntetőeljárásban*. Kúriai Döntések. Bírósági Határozatok 2018/10. 1379–1386. pp.

amelyek egy cselekmény büntetőjogi minősítésére nem bírnak kihatással, eredményesen nem érvényesíthetők a büntetőeljárásban.

Így például:

Konkrét ügyben a vádlott családi cselekményének sértettjével szemben – a bűncselekménnyel összefüggésben – hatósági eljárásban bírságot szabtak ki, ami a családi kár körébe eredményként nem vonható, ezért polgári jogi igényként sem érvényesíthető.³²

A közvetlenség hiánya miatt nem tudja követelni a magánfél a kórházi kezelése során felmerült kiadásait, a kezelés mindennapjai során az étrend kiegészítés összegét, a látogatásával kapcsolatban felmerült költségeket;³³ az elloptott autó helyett használt, bérelt autó bérleti díját;³⁴ életveszélyt okozó testi sértés esetén a ruházatban okozott károk megtérítését;³⁵ a munkaképtelenség okán elmaradt munkabér miatt keletkezett kár megtérítését;³⁶ a jogelőd sértett eltemetetésének költségeit.³⁷ E tételek egy cselekmény büntetőjogi minősítése szempontjából közömbösek, így az ezekre lefolytatandó esetleges bizonyítás indokolatlanul késleltetné a büntetőeljárás befejezését. Továbbá, ahogy azt majd látni fogjuk, a bűncselekmény folytán keletkezett nem vagyoni, erkölcsi jellegű károk megtérítése is csak polgári peres úton követelhető.

3. A terhelti oldal

A sértett igényét csak a terhelttel szemben érvényesítheti, aki a magánfél követeléséért kizárólag a polgári anyagi jog szabályai szerint tartozik felelősséggel, ezért nem értek egyet azzal a szakirodalmi állásponttal, hogy a bűnösséget megállapító ítélet a polgári jogi igény jogalapja is egyben.³⁸ Ugyanis, az elkövetett, bűncselekménynek minősülő magatartás által létrehozott magánjogi kapcsolat jellege fogja meghatározni a polgári jogi igény jogalapját: így ha az alapul szolgáló jogiszony szerződéses, akkor a kontraktuális felelősség, ha a károkozás szerződésen kívül következett be, akkor pedig a deliktuális kárfelelősség szabályai alkalmazandók, ha csak a kártérítésre irányuló igényt vizsgáljuk. A legtöbb esetben a büntetőjogi értelemben felelős személy egyúttal polgári jogi felelősséggel is tartozik, azonban a büntetőjogi bűnösség és a polgári jogi felelősség nem minden esetben magától értetődő módon fedi egymást. A gyakorlatban a bűnsegéd jogi helyzetét illetően merült fel élesen a probléma.

³² Szekszárdi Törvényszék Bf.3/2019/8.

³³ Miskolci Törvényszék B.18/2018/52.

³⁴ BH 1984. 439.

³⁵ Miskolci Törvényszék B.27/2018/73.

³⁶ Szegedi Törvényszék B.1180/2018/32.

³⁷ BH 1997.429.

³⁸ Így MOLNÁR ERZSÉBET: *A kártérítési igény kielégítési alapjának elvonása a büntetőeljárásban: gondolatok a polgári jogi igény és a vagyonekobbzás kollíziójáról*. In: Homoki-Nagy Mária (szerk.): *Ünnepi kötet Dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2018. 702. p. (Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica; Tom. 81.).

Az alapul szolgáló tényállás lényege szerint az eljárás során ismeretlenül maradt tettesek egy egyetem boncolóépületébe törtek be és onnan kazánalkatrészeket vittek el 606.908,- Ft értékben. II. r. vádlott a lopási cselekmény elkövetése közben és azt követően is az egyik ismeretlen tettel telefonon tartotta a kapcsolatot, amelynek során a bűncselekmény elkövetéséhez tanácsokat adott, az elkövetőket arról biztosította, hogy gépkocsival értük meg és hazaszállítja őket. A vádlott magatartása a pszichikai bűnszegély körét maradéktalanul kimeríti. Az egyetem mint magánfél polgári jogi igényt terjesztett elő a cselekménnyel okozott 606.908,- Ft kár megtérítése iránt.³⁹

A részes, így a bűnszegéd, a törvényi tényállás keretein kívül eső cselekménnyel működik közre a bűncselekmény elkövetésében. A bűnszegédi minőség tettesi alapcselekményt előmozdító, segítő jellege miatt kérdés, hogy az okozott károkért polgári jogi értelemben felelősség terheli-e. Ennek vizsgálatakor elengedhetetlen tenni egy rövid kitérőt a többek közös károkozására vonatkozó magánjogi szabályokra. A közös károkozás azt jelenti, hogy a károsodáshoz vezető okfolyamatban akár egyidejűleg, akár egymást követően többen vesznek részt és a kár e több személy közrehatásának eredményeként következik be, azaz szerves kapcsolat van több személy károsodásra vezető magatartása és a bekövetkezett kár között.⁴⁰ A Ptk. 6:524. § (1) bekezdése szerint közös károkozók a károsult irányába egyetemlegesen felelnek.

A bűnszegéd polgári jogi felelősségével kapcsolatban úgy alakult az ítélkezési gyakorlat, hogy nincs jelentősége annak, hogy a károkozók közreható magatartásuk szerint, büntetőjogi szempontból tettesek, vagy részesek, ugyanis a kártérítés szempontjából a károsodásra vezető folyamat jogi szempontból elválaszthatatlan, ezért mindannyian közös károkozóknak minősülnek, tehát felelősségük egyetemleges.⁴¹ A kár bekövetkeztében való közrehatás arányának pedig csak károkozók egymás közötti elszámolásakor lesz jelentősége.

Ennek megfelelően, ha a fenti ügyben a tettesek személye megállapítható lett volna, akkor a bűnszegéd egyetemleges kötelezésének – az egyéb törvényi feltételek fennállása esetén – jogilag semmi akadálya nem lett volna. Vélhetően a törvényszék, egyrészt, tettesek hiányában nem kívánt meghozni egy ilyen, res iudicata-t eredményező döntést a polgári jogi igényről, másrészt a bonyolultabb polgári jogi felelősségi alakzatok tisztázása nem a büntetőeljárás feladata, ezért a magánfél polgári jogi igényét egyéb törvényes útra utasította. Az indokolás szerint a büntetőeljárás keretében érdemben állást foglalni abban a kérdésben, hogy a vádlottat a magánfelet érintő kár tekintetében felelősség terheli-e, és amennyiben igen, milyen mértékben, megállapítani nem lehet. Ugyanígy döntött a Szentesi Járásbíróság is a bűnszegédként elkövetett csalással okozott károk megtérítése iránt előterjesztett polgári jogi igényről, bár az ítéletből egyáltalán nem tűnik, hogy pontosan milyen indokok alapján került sor az egyéb törvényes útra utasításra.⁴²

Maradva a terhelti oldalnál, a polgári jogi igényről való bírósági rendelkezés szempontjából egyértelműek azok az ügyek, amikor a tettesek a szándékos bűncselekmény törvényi tényállását egymás tevékenységéről tudva, közösen valósítják meg. A társtettség megállapításának alapvető feltétele – szubjektív oldalon – az elkövetők közötti

³⁹ Kaposvári Törvényszék Bf.197/2018/10.

⁴⁰ FUGLINSZKY ÁDÁM: *Kártérítési jog*. HVG-ORAC, Budapest, 2015. 322. p.

⁴¹ BDT 2011. 2489.

⁴² Szentesi Járásbíróság B.125/2009/218. (jogerős ítélet Szegedi Ítéletábla Bhar.I.341/2019/5.)

szándékegység, tehát a közös károkozás megállapításának alapvető eleme, a fentebb említett szerves összefüggés vitathatatlanul teljesül, így a bűncselekménnyel okozott károk egyetemleges megtérítésére való kötelezésük – erre irányuló határozott kérelem esetén – nem ütközik akadályba.⁴³

IV. A polgári jogi igény előterjesztésének szabályai

A polgári jogi igény érvényesítésének törvényes módja annak előterjesztése. Fontos, hogy az adhéziós eljárás kiegészítő (nem pedig eleve helyettesítő) szerepéből adódóan ez csak a sértettet megillető lehetőség.⁴⁴ A Be. 56. § (6) bekezdése szerint a polgári jogi igény egyéb törvényes úton való érvényesítését nem zárja ki, hogy a sértett magánfélként nem lépett fel. Tehát, nem előfeltétele a polgári bíróság előtti keresetindításnak a büntető fórum előtti igényérvényesítés.⁴⁵

A továbbiakban azokat az eljárási szabályokat veszem szemügyre, amelyek az érvényesítés határidejét, formáját és módját határozzák meg.

1. Az érvényesítés formája és a polgári jogi igény tartalma

A magánfél polgári jogi igényét írásban és szóban is előterjesztheti méghozzá egy, kvázi keresetlevélnek megfelelő nyilatkozatban. A Be. az adhéziós eljárás koncentrált lefolytatásának biztosítása érdekében elvárja a magánféltől, hogy polgári jogi igényében a kötelezettként megjelölt személyt, a követelését azonosító és a teljesítéshez szükséges alapvető adatokat is szerepeltesse, ezért részletesen meghatározza a polgári jogi igény tartalmára vonatkozó elvárásokat.⁴⁶ Így a Be. 556. § (2) bekezdés szerint a polgári jogi igénynek – keresetszerű kérelemnek – tartalmaznia kell

- a) azon terhelt megjelölését, akivel szemben a sértett polgári jogi igényt érvényesít,
- b) a bíróság ítéleti rendelkezésére irányuló határozott kérelmet, különösen a követelés összegét vagy mennyiségét,
- c) a polgári jogi igénnyel érvényesíteni kívánt jogot,
- d) az érvényesíteni kívánt jogot és az ítéleti rendelkezésre irányuló kérelmet megalapozó tényeket és
- e) a polgári jogi igény érdemi elbírálása esetére a teljesítés módját és helyét.

Mivel a terhelti oldalt már elemzés tárgyává tettük, továbbá a teljesítés módjának és helyének feltüntetése különösebb elméleti és gyakorlati problémákat nem vet fel, ezért a továbbiakban csak a másik három tartalmi elemmel foglalkozunk. Bármelyik tartalmi elem hiánya a polgári jogi igény egyéb törvényes útra utasítását eredményezni a Be. 560. § (1) bekezdés n) pontja alapján.⁴⁷

⁴³ Gyulai Törvényszék Bf.61/2018/5.; Budapest Környéki Törvényszék B.101/2017/110.; Debreceni Ítéltábla Bf.II.437/2015/18.

⁴⁴ MÁRKI ZOLTÁN: *A büntetőeljárásban részt vevő személyek*. In: Belegi József (szerk.): *Büntetőeljárás jog. Kommentár a gyakorlat számára*. HVG-ORAC, Budapest, 2018. 177. p.

⁴⁵ KOMÁROMI BRIGITTA: *Kártérítés a büntetőperben (A polgári anyagi és eljárásjogi szabályok érvényesülése a büntetőeljárás bírósági szakaszában)*. *Büntetőjogi Szemle* 2015/1-2. 64. p.

⁴⁶ MEGYERI 2019, 1162. p.

⁴⁷ Lásd pl. Kaposvári Törvényszék Bf.510/2018/5/I.

1. 1. Határozott kérelem és a követelés összege, mennyisége

A polgári jogi igény legfontosabb kelléke a magánfél határozott kérelme, arra vonatkozóan, hogy mit kér a bíróságtól. Ettől a jogalkalmazó – a kérelemhez kötöttség elvéből adódóan – nem térhet el. A kérelem határozottsága azt jelenti, hogy egyértelműen és konkrétan meg kell fogalmazni, hogy a magánfél milyen jogvédelmet, milyen tartalmú döntést vár. Kártérítésre vagy pénz fizetésére irányuló igények esetén számszerűen meg kell határozni a követelt pénzösszeget, dolog kiadására irányuló igény esetén pedig egyértelműen meg kell jelölni az elvett dolgot. Ez a követelmény a polgári eljárásjog szabályai-val egyezően nem csak a főkövetelésre, hanem annak járulékaire – így késedelmi kamat fizetése – is irányadó. Lényeges szabály, hogy a kamatfizetési kötelezettség kezdő napja nem a polgári jogi igény bejelentésének, hanem a bűncselekmény elkövetésének a napja.⁴⁸

Legtöbbször az ítéletekből egyértelműen rekonstruálható a polgári jogi igény tartalma.⁴⁹

Minden más esetben két lehetséges alternatíva jöhet szóba:

1. A magánfél már eleve nem jelöli meg pontosan a követelt összeget: ebben az esetben a Be. 560. § (1) bekezdés n) pontja alapján a polgári jogi igényt egyéb törvényes útra kell utasítani.⁵⁰
2. A bírósági határozatok nem eléggé precízek és nem tartalmazzák számszerűen az összeget, ami a kérdéskör kutathatóságát nehezíti.

Az utóbbi problémát jól szemlélteti az alábbi eset.

A Szegedi Járásbíróság a vádlottat bűnösnek mondta ki folytatólagosan elkövetett csalás miatt és kötelezte, hogy az ítélet jogerőre emelkedését követő tizenöt napon belül fizessen meg a magánfélnek 61.264.000,- Ft kártérítést. A vádlott csalási cselekményével a sértettnek 75.000.000,- Ft kárt okozott, melyből 504.000,- Ft kár a vádlott cégének felszámolása során megtérült. Az ítélet indokolása szerint a magánfél pontosan meg nem határozható összegben polgári jogi igényt terjesztett elő. Ennek ellenére érdemben döntött a bíróság a polgári jogi igényről és kötelezte (egyébként az ítéletből ki nem derülő számadatok alapján) a vádlottat a fenti pénzösszeg megfizetésére.⁵¹ A fellebbezések folytán eljáró Szegedi Törvényszék szerint azonban egyértelműen megállapítható a magánfél által előterjesztett polgári jogi igény összege, ezért – már az új Be. hatálya alatt született – döntésében akként helyesbítette az elsőfok ítéletét, hogy a magánfél 63.560.653,- Ft és 221,29,- € erejéig polgári jogi igényt terjesztett elő. Továbbá elvi érrel rögzítette, hogy a polgári jogi igény tekintetében kizárólag akkor lehet érdemben dönteni a kártérítésről, ha a történeti tényállás a magánfél által előterjesztett polgári jogi igény összegét pontosan tartalmazza.⁵²

⁴⁸ BJD 3432.

⁴⁹ Például Szegedi Járásbíróság B.1208/2014/119. „A magánfél a fennmaradó 5.000.000,- Ft összegű kára vonatkozásában polgári jogi igényt terjesztett elő.”; Kaposvári Törvényszék B.191/2018/16. „2.000.000,- Ft erejéig keresetszerű polgári jogi igényt terjesztett elő a sértett.”

⁵⁰ Veszprémi Törvényszék B.700/2018/9., ahol a sértettek egyenként „az okozott kár megtérítése” iránt terjesztették elő igényüket. Fővárosi Ítéletábla Bf.234/2019/10., ahol a sértett nem pontosította kérelmében a kártérítési összeget, így igényét a bíróság egyéb törvényes útra utasította.

⁵¹ Szegedi Járásbíróság B.799/2016/52.

⁵² Szegedi Törvényszék Bf.887/2018/16.

Nézzünk egy másik, igencsak megkérdőjelezhető döntést. Az indokolás kizárólag annyit tartalmaz, hogy a rablás sértette kára megtérítését kérte és polgári jogi igényt terjesztett elő, azonban a tőle elvitt pénzösszeg kapcsán az eljárás során végig eltérő nyilatkozatokat tett. A bíróság a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján a sértettől elvett készpénz összegét a tényállásban kétséget kizáróan meg tudta állapítani, ezért a Be. 571. § (1) és (2) bekezdéseire tekintettel – figyelemmel az új Ptk. 6:519.§-ára is – a magánfél polgári jogi igényét elbírálta és kötelezte a társtettes vádlottakat egyetemlegesen a megállapított 200.000,- forint kártérítés megfizetésére. A magánfél fentieket meghaladó polgári jogi igényének érvényesítését a Be. 560.§ (1) bekezdés m) pontja alapján a törvény egyéb útjára utasította, mivel a sértett által előterjesztett igény pontosan nem lehetett jelen büntetőeljárás keretében feltárni.⁵³ A Szegedi Törvényszék fentebb hivatkozott, véleményem szerint követendő álláspontjának ismeretében érthetetlennek tartom, hogy a bíróság az előterjesztett igény pontos összegének rögzítése hiányában hozott érdemi döntést. Nem beszélve arról, hogy értelemszerűen így az sem derül ki, hogy mekkora az a követelésrész, amelynek érvényesítése egyéb törvényes útra lett utasítva.⁵⁴

1. 2. Jogállítás

Jogállításnak nevezzük az érvényesíteni kívánt jog megjelölését. A keresetben a jogállítást jogalap megjelölésével kell megtenni, vagyis annak az anyagi jogi rendelkezésnek a feltüntetésével, amely az alanyi jogot közvetlenül keletkeztető tényeket meghatározza és annak alapján az igény támasztására feljogosít (például szerződésen kívüli okozott kár megtérítésére irányuló igény esetén Ptk. 6:519. §; szerződésszegéssel okozott kár megtérítése esetén Ptk. 6:142. §). Polgári eljárásokban az érvényesíteni kívánt jog precíz megjelölése rendszerint azért nem okoz gondot a félnek, hiszen az új Pp. koncepcionális változása, hogy fő szabállyá teszi a jogi képviselő eljárását, aki megfelelő ismeretekkel rendelkezik egy alapos kereset összeállításához. Azonban a büntetőeljárás kódex a magánfél számára nem írja elő, hogy köteles lenne jogi képviselőt alkalmazni, valamint megfelelő formanyomtatvány sem áll a rendelkezésére, így nem várható el, hogy pontosan jelölje meg és idézze azokat a Ptk.-beli jogszabályhelyeket, amelyekre igényét alapítja. Véleményem szerint e körben elegendő, ha a magánfél úgy adja elő tényállítását, hogy abból kérelmének polgári jogi jogalapja egyértelműen beazonosítható az eljáró bíró számára.

1. 3. Tényállítás

A polgári jogi igény érdemi részének következő eleme az érvényesíteni kívánt jogot és a petitumot megalapozó tények megjelölése. A polgári eljárásjogban tényállítás alatt a történeti tényállás részét képező tények előadása értendő. Egyetértek azzal a szakirodalmi állásponttal, mely szerint amiatt, hogy a polgári jogi igény a vád tárgyává tett cselekménnyel közvetlen okozati összefüggésben keletkezett igényt jelenti, ezért a ma-

⁵³ Budapest Környéki Törvényszék B.101/2017/110.

⁵⁴ Az egyéb törvényes útra részleges utasítás problémakörét lásd később.

gánfél tényállításának lényegében egyeznie kell a vádiratban előadott tényekkel, azonban nem szükséges azok megisméltése, a terhelti cselekmény pontos leírása, elegendő csak a vádirati tényekre történő utalás.⁵⁵ Érdeemes megemlíteni, hogy a sértettet (így a magánfelet is) az ügyészség kizárólag tájékoztatja a vádemelésről, a vádiratot számára nem kézbesítik, így okkal merül fel a kérdés: vádirat hiányában hogyan tudja beazonosítani azokat a vád tárgyává tett cselekményeket, amelyek polgári jogi igényével érintettek, vagyis honnan tudja, hogy melyek a kérelmét megalapozó konkrét tények, amelyekből polgári jogi igényét levezetheti? Jóllehet, az őt érintő bűncselekménnyel összefüggésben keletkezett iratokba való betekintés joga megilleti a magánfelet is, azonban a minél eredményesebb jogérvényesítés érdekében célszerűnek tartanám, ha a vádiratot – annak a polgári jogi igény ténybeli alapjával való közvetlen kapcsolata miatt – a magánfél számára is megküldenék. Továbbá egy ilyen hatósági aktus akképp is felfogható lenne, hogy a bíróság hivatalosan állást foglalna abban a kérdésben, hogy az eljárás mely szereplőjének fellépését várná el magánféli oldalon, így elkerülhetők lennének azok az esetek, amikor azért nem tud érdemi döntés születni a polgári jogi igényről, mert azt nem olyan személy terjesztette elő, akit megilletnek a sértetti jogositványok.⁵⁶

Az előzőekben felvázolt probléma pusztán elméleti jellegű, hiszen a Be. 560. § (1) bekezdés n) pontja értelmében nem eredményezi a polgári jogi igény egyéb törvényes útra utasítását, ha az nem tartalmaz tényállítást. Ennek indoka az, hogy a kérelmet megalapozó tények a vádiratból és az eljárás ügyirataiból – melyeket a bíróságnak hivatalból figyelembe kell vennie a polgári jogi igényről való döntés során – jellemzően egyértelműen megállapíthatók, magánféli tényállítás nélkül is.

2. Az előterjesztés határideje

Az előterjesztés végső időpontját a Be. 556. § (1) bekezdése (szemben a régi kódexszel) egyértelműen rögzíti: a sértett a polgári jogi igényt az elsőfokú bíróságnál legkésőbb azon az eljárási cselekményen terjesztheti elő, amelyen a Be. rendelkezései szerint először jelen lehet. Jobbára az előkészítő ülés az utolsó lehetőség, hogy a magánfél éljen e jogával.⁵⁷ Mivel e határidő elmulasztása miatt igazolásnak nincsen helye, a Be. a sértetti jogérvényesítést elősegítendő, kimondja, hogy a bíróság értesíti az előkészítő ülés hatánapjáról és figyelmezteti arra, hogy polgári jogi igényét előterjesztheti [Be. 500. § (3) bekezdés]. Sőt, a sértett a polgári jogi igény érvényesítésének a szándékát a vádemelés előtt is bejelentheti, amely bejelentést az ügyészség vádemelés esetén továbbítja a bíróságnak. Ezt olyannak kell tekinteni, mintha a polgári jogi igényt az elsőfokú bíróságnál terjesztették elő [Be. 355. § (1) - (2) bekezdés]. A magánfél törvényi definíciójából következően a sértettet akkor is megilletik a magánféli többletjogositványok, ha igényét esetleg a vádemelés előtt jelenti be.

⁵⁵ SZEGHŐ 2018, 1379–1386. pp.

⁵⁶ Ilyenhez lásd pl. Fővárosi Törvényszék B.638/2018/18., amely ügyben a sértetti gazdasági társaság irodavezetője, nem pedig ügyvezetője terjesztett elő polgári jogi igényt.

⁵⁷ DICSŐ GÁBORNÉ HARSÁNYI BEÁTA ANDREA: *A polgári jogi igény elbírálásának szabályai az új Be. tükrében.* Büntetőjogi Szemle 2018/2. 40. p.

E szabályozás ismeretében helytelen az a bírói álláspont, mely szerint a Be. 556. § (1) bekezdéséből adódóan a feljelentés megtételekor, vagy a nyomozás során tanúkénti kihallgatáskor tett azon nyilatkozat a sértett részéről, hogy kéri a keletkezett kárának megtérítését a polgári jogi igény joghatályos előterjesztéseként értékelni nem lehet.⁵⁸ Ugyanis, ha a sértett a törvényi tartalmi kritériumoknak megfelelő nyilatkozatot tesz a nyomozás során, akkor azt joghatályos előterjesztésnek kell tekinteni, attól függetlenül, hogy nem az elsőfokú bíróságnál történt a bejelentés.

Meglátásom szerint érdemes kihasználni a polgári jogi igény előterjesztésére nyitva álló, a magánfélre nézve kedvező időkeretet és minél hamarabb élni az előterjesztés jogával, hiszen így nagyobb eséllyel folyhat a nyomozás célirányosan a polgári jogi igényt megalapozó tények felderítésére is.

V. Polgári jogi igényként érvényesíthető követelések köre

A büntetőeljárásban érvényesíthető polgári jogi igényt sokan még mindig a kártérítésre irányuló igénnyel azonosítják. Gyakorlati szempontból a legnagyobb jelentősége valóban a kártérítésnek van, kutatásom során nem talákoztam olyan, az új Be. hatálya alatt született döntéssel, ahol ne kártérítés lett volna a megítélt polgári jogi igény jogcíme. Csakhogy előfordul, hogy a bíróságok helytelenül minősítik a terhelt és a magánfél közötti magánjogi jogviszonyt és tévesen hivatkoznak a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség törvényi tényállására (Ptk. 6:519. §) a felek közötti szerződéses kapcsolat ellenére. Elvi problémákat vet fel az is, hogy nem feltétlenül egyértelmű, hogy a büntetőjogi vagy a polgári jogi értelemben vett kárfogalmat kell irányadónak tekinteni az igényérvényesítés során. Ezen felül az is kérdéses, hogy pontosan mi lehet azoknak a követeléseknek a jogcíme, amelyek a dolog kiadására, valamint pénz fizetésére irányuló igények körébe illeszthetők. Ez csak néhány olyan dilemma, amely miatt elengedhetetlen részletesebben tanulmányozni a polgári jogi igényként érvényesíthető követelések körét.

1. Kártérítés

1. 1. A kártérítési igény jogalapja

Attól függetlenül, hogy a károkozó magatartás egyben egy adott bűncselekmény törvényi tényállását is megvalósítja, a polgári jogi felelősség csak akkor állapítható meg, ha annak Ptk.-ban szabályozott törvényi feltételei fennállnak.⁵⁹ A Ptk. újítása, hogy külön tényállásként szabályozza, ha a kárfelelősség szerződéses (Ptk. 6:142. §),

⁵⁸ Miskolci Törvényszék Bf.763/2018/9. Az elsőfokon elbírált és megítélt polgári jogi igénnyel szemben a törvényszék mellőzte a kártérítéssel kapcsolatos rendelkezéseket, mivel álláspontja szerint a sértett a Be. 556. § (2) bekezdés a) -e) pontjainak megfelelő tartalmú polgári jogi igényt nem terjesztett elő, sőt a fentiek szerint, az elsőfokú bíróság előtt semmilyen igényt nem terjesztett elő.

⁵⁹ Lásd BDT 2015. 3364.

vagy szerződésen kívüli (Ptk. 6:519. §) jogviszonyon áll fenn. A kontraktuális és a deliktális felelősség elhatárolásának alapja, hogy a kontraktuális károkozást mindig megelőzi egy már létező és érvényes szerződés. Ezzel szemben szerződésen kívüli károkozás esetén egy abszolút szerkezetű jogviszony megsértése hozza létre a relatív szerkezetű kárkövetelmét.⁶⁰ Egyrészt a bíróságnak először abban a kérdésben kell állást foglalnia, hogy az adott bűncselekménnyel közvetlen összefüggésben a felek között van-e szerződés, majd ennek megfelelően kell alkalmazni a vonatkozó kártérítési tényállást. Másrészt, ha a felek között már létezik egy érvényes szerződés, akkor a jogosult kártérítési igényének akkor is a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség az alapja, ha a kár a kötelezett szerződésen kívül okozott károkért való felelősségét is megalapozza.⁶¹

A megkülönböztetésnek a kártérítésre irányuló polgári jogi igény érvényesítése és elbírálása során is kiemelkedő jelentősége van, melyet jól szemléltet a következő jogeset:⁶²

A likvidációs problémákkal küzdő I. rendű vádlott Kft.-je és a sértetti Kft. között kölcsönszerződés került megkötésre 43.500,- euró kölcsönösszeg folyósítására 2 hónapos lejáratú idővel, azzal a kikötéssel, hogy fedezetként a vádlott a sértettnél letétbe helyez egy, a II. rendű vádlott volt felesége tulajdonában lévő, nagy értékű gépjárművet. Vádlottak a kölcsönt közösen kérték, a fedezetet közösen ajánlották fel, azonban a szerződésbe kizárólag az I. rendű vádlott került bele. A szerződésnek megfelelően a sértett először 30.000,- eurót, majd 13.500,- eurót utalt a terhelt Kft.-jének bankszámlájára, azonban az autó helyett, annak csak a törzskönyve került átadásra. A vádlottak a sértettet tévedésbe ejtették I. rendű vádlott fizetési képessége, a fedezetként felajánlott jármű tulajdonjoga, és a kölcsönösszeg biztosítására vonatkozó alkalmassága tekintetében. I. rendű vádlottnak nem volt reális lehetősége a kölcsön visszafizetésére, arra sem határidőben, sem azt követően nem került sor, így a vádlottak magatartásukkal a sértettnek 13.500.000,- Ft kárt okoztak. A bíróság megállapította a jogtalan haszonszerzési célzat megvalósulását is, és bűnösnek mondta ki a vádlottakat, mint társtetteseket csalás büntetési körében. A bíróság érdemben elbírálta a polgári jogi igényt és a Ptk. 6:519. §-a alapján egyetemlegesen kötelezte a vádlottakat a bűncselekménnyel okozott kár megtérítésére. II. rendű vádlott vonatkozásában helyes a Ptk. hivatkozása: az nyilvánvaló, hogy a csalás társtettese, aki a tévedésbe ejtésben csak közreműködik, és szerződéses pozíció hiányában kizárólag deliktális alapon felelhet. Nem úgy I. rendű vádlott, aki a megkötött kölcsönszerződésből eredő kötelezettségét szegte meg, így a kártérítésre irányuló polgári jogi felelőssége helyesen a Ptk. 6:142. §-a alapján bírálható el. (Az alapul szolgáló szerződés érvénytelenségéhez lásd: 5.1.3 A csalási kár és a szerződési jog kapcsolódási pontjai.)

Fontos hangsúlyozni, hogy mivel az 1959. évi IV. törvény még nem tett megkülönböztetést a két felelősségi tényállás között, ezért a régi Ptk. hatálya alatt történt károkozások esetén a 318. § (1) bekezdésben található utaló norma miatt akkor is a törvény

⁶⁰ KEMENES ISTVÁN: *A kárfogalom polgári jogi és büntetőjogi kapcsolódási pontjai*. Kúriai Döntések. Bírósági Határozatok 2018/10. 1371-1378. p.

⁶¹ Non-cumul elv: Ptk. 6:145. §

⁶² Nyíregyházi Törvényszék Bf.645/2018/6. Lásd még: Keszthelyi Járásbíróság B.89/2019/6.

339. § (1) bekezdése a kártérítési igény jogalapja, ha a felek közötti jogviszony egyébként szerződéses.⁶³

Deliktualis kárfelelősség:

A polgári jogi felelősség általános szabálya (Ptk. 6:519. §) szerint: „*Aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentesül a felelősség alól a károkozó, ha bizonyítja, hogy magatartása nem volt felróható.*” Ez alapján a kárfelelősség a következő konjunktív feltételek fennállása esetén állapítható meg: kár, jogellenesség, okozati összefüggés a károkozó magatartás és a kár között, valamint a felróhatóság.⁶⁴ Bármelyik hiánya a károkozó felelősség alóli mentesülését fogja eredményezni.⁶⁵

A Ptk. minden károkozást, kifejezett jogszabálysértés bizonyítása nélkül is jogellenesnek tekint. Azonban, ha a Ptk. 6:520. §-ban szabályozott, valamely jogellenességet kizáró körülmény (károsult beleegyezése, jogos védelem, szükséghelyzet, jogszabály engedélye) megvalósulását a károkozó sikerrel bizonyítja, akkor mentesülni fog a felelősség alól.

A deliktualis kárfelelősség felróhatósági alapú. Felróhatóság alatt az adott helyzetben általában elvárható magatartás megsértését értjük. Mentesül a károkozó, ha bizonyítja, hogy magatartása nem volt felróható, tehát úgy járt el, ahogy az adott helyzetben általában elvárható. A felróhatóság az egy objektív és tipizált mérce.⁶⁶ Az elvárhatóság körében a viszonyítás alapja mindig egy, a károkozóéhoz hasonló élethelyzetben lévő személy.

A deliktualis kárfelelősség jogalapja felhívhatóságának tipikus példáját jelentik azok az esetek, amikor a vádlott meghatározott összegű pénzt vesz el a sértettől: A bíróság bűnösnek mondta ki a vádlottat lopás bűntettében, azért mert eltulajdonított 400.000,- Ft és 1000,- euró készpénzt a sértett táskájából. Kötelezte, hogy fizesse meg kártérítés címén a lopással okozott és az eljárás során meg nem térült összesen 710.550,- Ft kárt. Hozzáteszem a bíróság mellőzte a hivatkozást a Ptk. 6:519. §-ára.⁶⁷

Kontraktuális kárfelelősség:

Kontraktuális kárfelelősség létre nem jött, vagy érvénytelen szerződéshez nem kapcsolódhat. Generálklauzuláját a Ptk. 6:412. § tartalmazza: „*Aki a szerződés megszegésével másik félnek kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a szerződésszegést az ellenőrzési körén kívül eső, a szerződéskötés időpontjában előre nem látható körülmény okozta, és nem volt elvárható, hogy a körülményt elkerülje vagy a kárt elhárítsa.*” Megállapításának feltételei: szerződésszegés bekövetkezte, kár felmerülése, okozati összefüggés a szerződésszegés és a kár között, valamint, hogy a károkozó ne tudja magát kimenteni a felelősség alól. Jelen esetben a kárt okozó magatartás maga a szerződés-

⁶³ Lásd pl. Fővárosi Törvényszék Bf.8942/2018/15.; Fővárosi Törvényszék B.450/2017/43.; Szegedi Törvényszék Bf.843/2018/7.; Szegedi Törvényszék Bf.887/2018/16.

⁶⁴ ÚJVÁRINÉ ANTAL EDIT: *A kárfelelősség feltételei, bizonyítási teher.* In: Barta Judit – Barzó Tímea – Csák Csilla (szerk.): *Magyarázat a kártérítési jogról.* Wolters Kluwer. Budapest, 2018. 64. p.

⁶⁵ Kárfogalomra lásd: 5.1.2 A kárfogalmak összehasonlítása.

⁶⁶ FUGLINSZKY ÁDÁM: *Felróható károsulti közrehatás és kárenyhítési kötelezettség a magyar polgári jogban.* Polgári Jogi Kodifikáció 2008/4. 3–23. pp.

⁶⁷ Budapest Környéki Törvényszék Bf.1035/2018/5.; lásd még Debreceni Törvényszék Fkf.560/2018/11.

szegés, ami jelentheti egyrészt a szerződéses főkötelezettség, vagy valamely mellékkötelezettség megszegését (pl.: nem teljesítés, hibás, vagy késedelmes teljesítés).

Ezek alapján hibásnak tartom a polgári jogi igény elbírálása körében hozott azon bírói rendelkezést, amely a vádlottat a Ptk. 6:519. §-a alapján kötelezi a bűncselekménnyel okozott kár megtérítésére a terhelt és a sértett között fennálló, nyilvánvaló kötelmi jogi kapcsolat ellenére. A vádlott (eladó) és sértett (vevő) között adásveteli szerződés jött létre 150 tonna takarmánykukorica értékesítésére, összesen 6.000.000,- Ft értékben. Ezt követően a sértetti Kft. és a vádlott takarmánykukorica betárolási nyilatkozatot írtak alá, mely szerint a Kft. a megvásárolt 150 tonna kukoricát – meghatározott ideig díjmentesen, majd tárolási díj ellenében – a vádlott őrizetében hagyja. A vádlott tisztában volt azzal, hogy a vádbeli kukorica nem képezi a tulajdonát, ennek ellenére azt jogosulatlanul elszállította és saját gazdaságában tartott állataival feletette, ezáltal megvalósította a sikkasztás törvényi tényállását. A betárolási nyilatkozat nem más, mint a felek között létrejött letéti szerződés, ahol a letéteményes (vádlott) az ingó dolog megőrzésére és annak a szerződés megszűnésekor történő visszaadására, a letevő (sértett) díj fizetésére köteles. A vádlott megszegte e megállapodásból eredő kötelezettségeit és 6.000.000,- Ft tényleges kárt okozott a sértetti Kft.-nek.⁶⁸ Ez alapján a polgári jogi igény helyes jogalapja a Ptk. 6:142. §, nem pedig az ítéletben hivatkozott 6:519. §.

1. 2. A kárfogalmak összehasonlítása

Legyen szó akár kontraktuális, akár deliktuális felelősségről, a kártérítés központi eleme a kár. A Ptk. nem ismeri a nem vagyoni kártérítés jogintézményét, így a kár szűkebben pénzben kifejezhető vagyoni hátrányként jelentkezik. A kártérítési jog alapvető elve a teljes kártérítés kritériuma, amely azt a követelményt támasztja a károkozóval szemben, hogy a károsult teljes vagyoni kárát köteles megtéríteni, a károsultat olyan helyzetbe kell hoznia, amilyenbe károkozás nélkül lenne.⁶⁹ A Ptk. 6:522. § (2) bekezdése a teljes kártérítés elvével összhangban határozza meg a vagyoni kár elemeit, így: a károsult vagyonában beállott értékcsökkenés (damnum emergens), az elmaradt vagyoni előny (lucrum cessans) és a károsultat ért vagyoni hátrányok kiküszöböléséhez szükséges költségek. Fézer Tamás meghatározása szerint damnum emergens a vagyon értékvesztése, amely lehet egy dolog értékcsökkenése (megrongálódás, elvesztés), a dolog haszontermő képességének csökkenése, vagy az emberi munkaerő hasznosítási lehetőségeinek korlátozása (keresetkiesés).⁷⁰ Elmaradt haszonról akkor beszélünk, ha a károsult vagyonában megalapozottan remélt vagyonrészek bekerülése elmarad. Ez lehet például jövedelemki-

⁶⁸ Kaposvári Törvényszék Bf.429/2018/4. (Elsőfokú döntés: Siófoki Járásbíróság B.90/2018.13.), Lásd még Budapest Környéki Törvényszék Bf.778/2018/11.

⁶⁹ FUGLINSZKY ÁDÁM: *A teljes kártérítés elve, kritikája és korlátai*. In: Kisfaludi András (szerk.): *Liber amicorum. Ünnepi előadások és tanulmányok Harmathy Attila tiszteletére*. ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanácsék, Budapest, 2007. 201–218. pp.

⁷⁰ FÉZER TAMÁS: *A kártérítési felelősség feltételei*. In: Fézer Tamás (szerk.): *A kártérítési jog magyarázata*. Complex, Budapest, 2010. 100. p.

esés, nyereség elmaradása, vagy a vagyon hozadékának elmaradása.⁷¹ A vagyoni kárhoz tartozó költségek körében pedig azon kiadások megtérítése követelhető, amelyek az ezen kiadások eszközléséről való döntés időpontjában a kár kiküszöbölésére, illetve enyhítésére a közfelfogás alapján is alkalmasnak tűnnek, így szükséges, arányos és célszerű kiadások (pl.: megrongálódott dolog kijávitásához kapcsolódó költségek, kórházi kezelési költségek stb.).⁷²

A Btk. a vagyon elleni bűncselekmények minősítését az érték, kár, vagyoni hátrány fogalmához kapcsolja, kivétel a jármű önkényes elvétele és az uzsora-bűncselekmény.⁷³ A kódex elválasztja egymástól a kár és vagyoni hátrány büntetőjogi fogalmát. A 459. § (1) bekezdés 16. pontja alapján kár alatt a vagyonban a bűncselekménnyel okozott értékcsökkenést kell érteni, míg a 17. pont szerint vagyoni hátrány főszabály szerint a káron túlmenően az elmaradt vagyoni előny is. Látható, hogy a büntetőjog a magánjogi fogalmakat veszi alapul, azonban azokhoz képest szűkítést alkalmaz. Ennek indoka a kárfogalom (ide értve a vagyoni hátrányt is) eltérő funkcióiban keresendő. A polgári jogi kárfogalom célja, a teljes kártérítés elvének és a magánjog helyreállító, kiigazító funkciójának megfelelően, hogy minden olyan releváns vagyoni tételt lefedjen, amelyet károkozás esetén kompenzációra érdemesnek tart. Ezzel szemben a büntetőjogban – összhangban annak alapvetően represszív és preventív céljával⁷⁴ – az okozott kár és vagyoni hátrány minősítő funkcióval rendelkezik, egy-egy bűncselekmény társadalomra veszélyességének fokmérője.⁷⁵

Összegezve: a büntetőjogi kárfogalom arra a kérdésre ad választ, hogy a polgári jogi értelemben vett vagyoni kár 3 eleméből melyek azok a tételek, amelyek a jogalkotó szerint megfelelő alapot nyújtanak egy cselekmény büntetendővé nyilvánításához. Például rongálás (Btk. 371. §) esetén csak a vagyonban okozott értékcsökkenés az, amit számításba kell venni, az elmaradt vagyoni előny és az indokolt költségek figyelmen kívül esnek, jóllehet komoly összegeket jelenthetnek (pl.: egy felgyújtott nyergesvonató kiesik a mindennapi fuvarozásból, helyette újat kell beszerezni stb.).⁷⁶ Míg hűtlen kezelés (Btk. 376. §) esetén a vagyonban bekövetkezett értékcsökkenés mellett az elmaradt haszon fejezi ki egy cselekmény társadalomra veszélyességét.

Dolgozatom szempontjából a kérdés nyilvánvaló: a magánfél által előterjesztett polgári jogi igény a büntetőjogi vagy polgári jogi értelemben vett kár megtérítésére irányul?

Az, hogy a károkozó cselekmény egyben bűncselekményt valósít meg, irreleváns abból a szempontból, hogy az adhéziós eljárás során a kártérítési igényt a kártérítési jog szabályai szerint (jogalap és összezszerűség) kell elbírálni. Emiatt, elvi síkon, védhető lehetne az az álláspont, hogy a kártérítési jog szabályainak teljeskörű alkalmazási köte-

⁷¹ LÁBADY TAMÁS: *Felelősség a szerződésen kívül okozott kárért*. In: Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez*. Wolters Kluwer, Budapest, 2018. 2249. p.

⁷² FUGLINSZKY 2015, 740. p.

⁷³ VIDA MIHÁLY: *A vagyon elleni bűncselekmények általános fogalmai*. In: Homoki Nagy Mária (szerk.): *Ünnepi kötet Dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2018. 963-972. p. (Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica; Tom. 81.).

⁷⁴ NAGY FERENC: *Anyagi büntetőjog. Általános rész II.*, Iurisperitius, Szeged, 2014. 36. p.

⁷⁵ DEÁK ZOLTÁN: *A kár büntetőjogi fogalmáról – megjegyzések egy eseti döntés margójára*. Magyar Jog 2012/6. 369-374. pp.

⁷⁶ Budapest Környéki Törvényszék B.28/2018/43.

lezettségéből adódóan a magánfél polgári jogi igényként követelhetné a polgári jogi értelemben vett teljes kárát, akkor is, ha egyébként igénye esetleg túlmutat a bűncselekménnyel okozott kár vagy vagyoni hátrány büntetőjogi minősítés szempontjából releváns nagyságán.

Azonban ahhoz, hogy egy vagyon elleni bűncselekményt pontosan minősíteni lehessen, a büntetőeljárás során elegendő bizonyítani a bűncselekménnyel okozott, büntetőjogi értelemben vett kár vagy vagyoni hátrány nagyságát, vagy legalábbis azt, hogy az melyik, a Btk.-ban meghatározott érték kategóriába eshet bele (kisebb, nagyobb, jelentős, stb.) Ha ez bizonyítást nyert és a történeti tényállásban akár számszerűen, akár értékhatárok között rögzítésre került, akkor a büntetőeljárás teljesítette feladatát, a bíróság számára rendelkezésre áll az az alapvető információ, amely alapján minősíteni tudja a cselekményt. Azonban, ezen felül nem várható el az, hogy olyan vagyoni tételekre is kiterjedjen a bizonyítás, melyek egy cselekmény büntetőjogi értékelése szempontjából közömbösek. Így például, ha a tényállás eredményként a kárt tartalmazza, de a magánfél a tényleges kárán felül követelné az elmaradt hasznát illetve indokolt költségeit is, akkor utóbbiakra irányuló igénye jogosságának megítélése nem a büntetőbíró feladata.⁷⁷

Megválaszolva a kérdést, a magánfél – a bűncselekmény törvényi tényállásától függően – csak a polgári jogi és a büntetőjogi kárfogalom közös metszéspontját képező vagyoni tételt (tényleges kár, illetve, ha a tényállásban vagyoni hátrány szerepel, akkor azon felül, elmaradt haszn is) követelheti eredményesen az adhéziós eljárás során. A büntetőeljárásban elbírált káron felüli további kártételeket a károsult polgári perben követelheti.⁷⁸

1. 3. A csalási kár és a szerződési jog kapcsolódási pontjai

Gyakorlati és elméleti szinten is komoly dilemmákat okozott azon csalásszerű magatartások megítélése, ahol az eredmény nem tényleges vagyonsökkenésként (kárként), hanem kizárólag összegszerűen meghatározható elmaradt vagyoni előnyként jelentkezik (pl.: szállodai szolgáltatások fizetés nélküli igénybevétele). Deák Zoltán a Legfelsőbb Bíróság BH 2011. 127. számon közzétett eseti döntésének kritikájával foglalkozó tanulmányában részletes indokát adta annak, hogy a „szállodai szolgáltatás meg nem fizetett díja nem vagyoni értékcsökkenésnek, hanem a jogosan várt vagyonnövekedés elmaradásának, azaz elmaradt haszonnak (*lucrum cessans*) minősül, s mint ilyen kívül esik a kár (1978. évi IV. törvényben meghatározott – a szerző) büntetőjogi fogalmán.”⁷⁹ Azonban a hatályos Btk. már a kár fogalmi körébe vonja – kizárólag a csalás [Btk. 373. § (7) bekezdés] vonatkozásában – az igénybe vett szolgáltatás meg nem fizetett ellenértékét is. A büntetőeljárásban érvényesíthető polgári jogi igény jogalapja felől közelítve a problémát, adódik a kérdés, hogy polgári jogilag miként értékelendő az igénybe vett szolgáltatás meg nem fizetett ellenértéke.

Leszögezendő, hogy egy szerződéses jogviszonyban a szolgáltatás meg nem fizetett ellenértéke, bár büntetőjogi értelemben kár, polgári jogi értelemben semmiképpen sem

⁷⁷ A magánfelet terhelő bizonyítási kötelezettségről lásd 2. Az adhéziós eljárás lényege.

⁷⁸ KEMENES 2018, 1371–1378. pp.

⁷⁹ DEÁK 2012, 369–374. pp.

az.⁸⁰ Ha egy szerződés nem teljesül tartalmának megfelelően, vagyis valamely vállalt kötelezettség (szolgáltatás vagy ellenszolgáltatás) egészben vagy részben nem kerül teljesítésre, akkor szerződésszegésre (Ptk. 6:137. §) kerül sor, ami után a szerződéses jogviszony belép a szerződésszegés jogkövetkezményei levonásának létszakaszába.⁸¹ A szerződésszegés Ptk.-ban nevesített, közös szankciói, objektív szankcióként a teljesítés követelésének a joga, a saját szolgáltatás visszatartásának a joga, az elállási, valamint felmondási jog; szubjektív szankcióként pedig a kártérítési igény.

Tehát a jogosult a polgári perben követelhetné a kötelezettől a szerződés szerint őt megillető, meg nem fizetett ellenszolgáltatás teljesítését a Ptk. 6:138. §-a szerint, ha pedig a szerződésszegéssel okozati összefüggésben kára keletkezik és a szerződésszegő egyúttal nem tudja magát kimenteni, akkor még alkalmazandók a vonatkozó kontraktuális felelősségi szabályok is. Azonban, ahogy azt már láttuk, a magánfél csak azokat a tételeket tudja az adhéziós eljárás során eredményesen követelni, amelyek az elkövetett bűncselekménnyel közvetlen oksági kapcsolatban állnak. A közvetlen okozati összefüggés pedig akkor áll fenn, ha az elkövetési érték, kár, vagyoni hátrány a bűncselekmény törvényi tényállásának része.⁸² Ez azt jelenti, hogy ha a csalási kár meg nem fizetett ellenszolgáltatásként jelentkezik, akkor a magánfél a közvetlenség feltétele miatt csak azt tudja követelni, akkor is, hogy ha egyébként polgári jogi értelemben vett kár is jelentkezett nála. Nagyon lényeges, azonban, hogy e követelésének nem a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség lesz a jogcíme, hanem a szerződés teljesítése (Ptk. 6:138. §), hiszen a meg nem fizetett ellenszolgáltatás polgári jogi szempontból nem kár, hanem egy szerződés nem teljesítése.

Jogosan merül fel a kérdés, hogy, mivel bűncselekmény valósul meg, az alapul szolgáló szerződés egyáltalán érvényesnek minősül-e. Az érvénytelen szerződés a törvény által meghatározott, szerződéskötéskor fennálló ok miatt nem váltja ki a felek által célzott joghatást. A Ptk. az érvénytelen szerződések két csoportját különbözteti meg: semmis és megtámadható szerződések. A semmis szerződés törvény erejénél fogva automatikusan érvénytelen, a semmisségi okokat a bíróságnak hivatalból észlelnie kell. Ezzel szemben a megtámadható szerződés csak az arra feljogosított személy szerződés megkötésétől számított 1 éves elévülési határidőn belül előterjesztett, eredményes megtámadási nyilatkozata alapján lesz érvénytelen. A semmisség, valamint az eredményes megtámadás alapján a szerződés érvénytelensége a megkötés időpontjára visszaható hatállyal áll be.⁸³ A Ptk. taxatív felsorolását adja a szankcionált érvénytelenségi okoknak.⁸⁴ A csalás szempontjából a tilos szerződések (Ptk. 6:95. §), valamint a tévedés (6:90. §) jogi megítélésének van különös jelentősége.

A Ptk. 6:95. §-a szerint semmis az a szerződés, amely jogszabályba ütközik, vagy amelyet jogszabály megkerülésével kötöttek, kivéve, ha ahhoz a jogszabály más jogkövetkezményt fűz. A Btk.-ban szereplő tényállások abszolút értelemben tiltott magatartá-

⁸⁰ HOLLÁN MIKLÓS: *A szolgáltatások megfizetés szándéka nélküli igénybevétele és a büntetőjog: dogmatikai és jogpolitikai vizsgálódás egy empirikus kutatás hajnalán*. Magyar Jog 2019/4. 205. p.

⁸¹ VÉKÁS LAJOS: *Szerződési Jog. Általános rész*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2019. 227. p.

⁸² Lásd 3.2 Közvetlenség.

⁸³ VÉKÁS 2019, 109–116. pp.

⁸⁴ Lásd: Ptk. 6:90. § – 6:93. §: A szerződési akarat hibája; 6:94. §: A szerződési jognyilatkozat hibája; 6:95. § – 6:107. §: A célzott joghatás hibája.

sokat szabályoznak, így ha e magatartások valamely szerződésben vállalt kötelezettségként (szolgáltatásként vagy ellenszolgáltatásként) jelennek meg, akkor azok polgári jogi szempontból is tiltottak, ezért az ilyen szerződés jogszabályba ütközik, tiltott, tehát semmis (pl.: bérgyilkosságra való vállalkozás).⁸⁵

Más azonban a csalás elkövetési magatartásaként szabályozott tévedésbe ejtés és tévedésben tartás szerződési jogi megítélése. A joggyakorlat következetes abban, hogy ha a csalás büntette a szerződéssel kapcsolatban a tévedésbe ejtésre, illetve tévedésben tartásra utal, akkor az szerződési jogi szempontból nem semmisségi, hanem megtámadási ok.⁸⁶ A BDT 2012. 274. számon közzétett döntés szerint „*önmagában az a körülmény, hogy a szerződés kötelezettje már a szerződés megkötésekor eleve nem akarta megfizetni a tartozását, büntetőjogi szempontból megvalósíthatja a csalás tényállását, polgári jogi szempontból ugyanez a körülmény a szerződés semmisségét nem eredményezi, mert e magatartást a polgári jog önálló tényállásként szabályozza és ahhoz saját jogkövetkezményt fűz. A tévedésbe ejtés miatt a szerződés nem a büntető jogszabályba ütközik, hanem a büntetőjogilag bűncselekményként értékelt magatartás a szerződés megtámadására ad lehetőséget.*” Tehát, ha a felek (a csalás elkövetője vagy sértettje) a szerződés megkötésétől számított egy éves jogvesztő határidőn belül a szerződést nem támadják nem, akkor az érvényesnek minősül. Az érvényes szerződés alapján pedig az igénybe vett szolgáltatás ellenértékének meg nem fizetése (csalási kár) polgári jogi szempontból szerződésszegés, így annak jogkövetkezményei alkalmazandók.

2. Dolog kiadására irányuló igény

Ahogy azt már a közvetlenség kritériumának taglalásakor említettük, egy dolog kiadása akkor követelhető a büntetőeljárásban, ha a dolog megszerzése, elvétele vagy eltulajdonítása a bűncselekmény törvényi tényállása tárgyi oldalának a része.

A dolog tulajdonosát számos, Ptk.-ban szabályozott tulajdonvédelmi eszköz illeti meg. Ezek közül, a büntetőeljárásban érvényesíthető polgári jogi igény szempontjából a tulajdoni pernek (*rei vindicatio*) van jelentősége. A tulajdonost megilleti a dolog birtoklásának a joga, így ha kikerül a dolog birtokából, akkor követelheti dolgának a kiadását attól, aki azt a birtokában tartja.⁸⁷ Tehát, ha a magánfél tulajdonos bűncselekménynek minősülő magatartás következtében kikerül a dolog birtokából, akkor előterjesztett polgári jogi igénye arra irányul, hogy birtokosi pozícióját állítsák vissza. Követelésének jogalapja, pedig a Ptk. 5:36. § (1) bekezdés lesz.

Előfordulhat, olyan eset, hogy a büntetőeljárás olyan személy fellépését fogadja el magánfélként, aki ugyan nem volt az elvett dolog tulajdonosa, azonban valamilyen mögöttes polgári jogi jogviszony folytán megillette a birtoklás, vagy a rendelkezés, sőt akár a kárveszélyviselés (pl.: lízingszerződés) joga. A Legfelsőbb Bíróság kimondta,

⁸⁵ KEMENES ISTVÁN: *A szerződés érvénytelenségének egyes kérdései a gazdasági szerződéses gyakorlatban.* Polgári Jogi Kodifikáció 2002/2. 7–27. pp.

⁸⁶ BH 1996. 253. Lásd még BDT 2008. 1903.

⁸⁷ PUSZTAHELYI RÉKA: *A tulajdonjog védelme.* In: Juhász Ágnes – Leszkoven László – Pusztahelyi Réka: *Dologi Jog.* Novotni Alapítvány, Miskolc, 2014. 178. p.

hogy lopás esetén a polgári jogi igényt nemcsak az eltulajdonított dolog tulajdonosa, hanem a dolog időleges őrzője és használója is előterjesztheti, aki ilyenkor maga is a bűncselekmény sértettje.⁸⁸ Ekkor a dolog kiadására irányuló igényének jogalapja nem a fenti Ptk. szakasz helye, hiszen nyilvánvalóan, a nem tulajdonost nem illetheti meg a tulajdonjog védelme. Azonban ilyen esetben a birtokosnak a birtokháborítást megelőző eredeti állapot helyreállítására irányuló birtokvédelmi igénye keletkezik a jogalap nélküli birtokossal szemben (Ptk. 5:7. §), aki köteles a dolgot a birtoklásra jogosultnak kiadni. Következésképp, tartalmában a két követelés mindenben egyezik, pusztán a jogalap különböző. Véleményem szerint, ugyanakkor, a közvetlenség követelménye miatt a magánfél nem követelheti eredményesen a dolog időközi hasznainak, valamint gyümölcsseinek kiadását.

A büntetőeljárások során azonban gyakran fordul elő, hogy az eltulajdonított dolog nem kerül elő, vagy azért mert azt az elkövető ismeretlenül maradt személynek értékesítette, esetleg elrejtette, vagy egyszerűen az megsemmisül. Ezekben az esetekben a sértett birtokosi (esetleg tulajdonosi) helyzetének helyreállítása végleg megghiúsult, így a magánfél csak a dolog értékét, mint kárt követelheti az irányadó kárfelelősségi tényállás szerint, ami szinte kivétel nélkül a deliktuális felelősség lesz.⁸⁹ Így például: az irányadó tényállás lényege szerint a vádlott 8 alkalommal megszúrta a sértettet, amitől az eszméletben állapotba került. Mielőtt a tettes elhagyta volna a helyszínt, eltulajdonította az öntudatlan sértett 1.378.000,- Ft értékű nyakláncát, amelyet később értékesített. A pénzből megmaradt 476.000,- Ft-ot a hatóság tagjai lefoglalták, valamint a polgári jogi igény biztosítására visszatartották. A törvényszék kötelezte a vádlottat, hogy a magánfélnek kártérítés jogcímén fizessen meg 1.378.000,- Ft tőkét, valamint annak törvényes kamatait.⁹⁰ Az ítélet hiányossága, hogy nem tartalmazza pontosan a polgári jogi igény Ptk. szerinti jogalapját, ami helyesen – a felek közötti szerződés hiányában – a 6:519. § lenne.

3. Pénz fizetésére irányuló igény

A Be. nem részletezi, hogy milyen követeléseket ért a jogalkotó pénz fizetésére irányuló igények alatt, sőt a törvény indokolása, de még a releváns kommentárirodalom is mellőzi e homályos megfogalmazás konkretizálását. Szeghő Katalin tanulmányában abból indul ki, hogy mivel a jogalkotó egy pontba szerkesztette a dolog kiadására, valamint a pénz fizetésére irányuló követelést, ezért utóbbi csak a dolog kiadása helyett, annak mintegy alternatívájaként érvényesíthető, ha a dolog kiadása valamilyen oknál fogva nem lehetséges, vagy az a magánfél érdekeit sértené.⁹¹ Úgy gondolom azonban, hogy a törvényszerkesztési mód ellenére a kör ennél tágabb.

⁸⁸ BH 1992. 163.

⁸⁹ A lopott dolog értékének, mint kárnak a követelésére lásd: BH 2009. 333.; Fővárosi Törvényszék: B.813/2017/89.

⁹⁰ Fővárosi Törvényszék B.813/2017/89. Hasonló tényállásokhoz lásd még Tatabányai Törvényszék Bf.297/2018/6.; Szekszárdi Törvényszék Bf.62/2019/7.; Fővárosi Törvényszék B.340/2018/62. Ezekben az ítéletekben a Ptk. 6:519. §-át helyes jogalapként jelölte meg a bíróság.

⁹¹ SZEGHŐ 2018, 1379–1386. pp.

Ahhoz, hogy meg tudjuk határozni a pénz fizetésére irányuló igények mibenlétét, a közvetlenség kritériumából kell kiindulni. E követelmény szűri ki egyértelműen a sérelemdíjat a polgári jogi igényként érvényesíthető követelések köréből. A sérelemdíj vitathatatlanul nem kártérítés.⁹² A két intézmény „összemosásának” elkerülésére a jogalkotó is ügyelt azzal, hogy a sérelemdíj a Ptk. második könyvében, annak „Személyiségi jogok” című harmadik részében (nem pedig a hatodik könyvben) került elhelyezésre.

Nem vitás, hogy egy bűncselekmény elkövetése eredményezhet olyan nem vagyoni, erkölcsi jellegű hátrányokat, melyek egyértelműen sérelemdíj megítélésére adhatnak alapot. Így evidensnek tűnhet a sérelemdíj iránti igényt a pénz fizetésére irányuló igények alá bekegatorizálni. Azonban a büntetőjog saját fogalomrendszerével a sértettre „csak” közvetetten ható sérelmeket (pl.: elszenvedett testi fájdalmak, kompenzálendő lelki változások, a családi élet tragédiája, meddőség, társadalmi kirekesztés, stb.) azok objektíve mérhetetlen volta miatt nem teszi a jogi minősítés alapjává. A közvetlenség elve pontosan azoknak a magánjogi igényeknek az érvényesítését zárja ki, melyek ugyan összefüggnek egy bűncselekmény elkövetésével, azonban csak áttételesen. A nem vagyoni károk bizonyítása indokolatlanul késleltetné a büntetőeljárás befejezését, így kijelenthető, hogy sérelemdíjat polgári jogi igényként érdemben nem lehet megítélni.⁹³

Álláspontom szerint a pénz fizetésére irányuló polgári jogi igény körében szóba jöhet a Ptk. jogalap nélküli gazdagodásra vonatkozó szabályainak alkalmazása mint önálló kötelemlenkeztető tényállás. A Ptk. 6:579. § (1) bekezdése rögzíti a jogalap nélküli gazdagodás generálklauzuláját: „*aki másnak rovására jogalap nélkül jut vagyoni előnyhöz, köteles ezt az előnyt visszatéríteni.*” A jogintézmény alapvetően szubszidiárius jelleggel bír, amelyet a következőképpen kell értelmezni: amennyiben a felek közötti igazolatlan vagy oneltolódás orvoslására nem lehet alkalmazni speciálisan a szerződéses vagy deliktualis felelősségi szabályokat, akkor a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint kell eljárni.⁹⁴ A Ptk. külön rögzíti, hogy az életfenntartás céljára adott és arra felhasznált juttatást jogalap nélküli gazdagodás jogcímén visszakövetelni nem lehet. A visszatérítési kötelezettség alóli mentesség körében kivételt képez, ha a juttatást bűncselekmény útján szereztek meg [Ptk. 6:581. §]. A feltétel az, hogy a bűncselekményt annak érdekében kövessék el, hogy a gazdagodó életfenntartási céljaira a visszatérítésre jogosult megtevesztés (pl.: csalás), fenyegetés (pl.: zsarolás), stb. hatására szolgáltatást nyújtson.⁹⁵ Például, ha a sértett megtevesztés vagy tévedésbe ejtés folytán juttat tartást, baleseti járadékot vagy egyéb életfenntartásra szolgáló juttatást a csalás elkövetőjének, akkor (ha a jogsértés orvoslására más jogintézmény nem ad jogalapot) a magánfél polgári jogi igényének elbírálására a jogalap nélküli gazdagodás szabályait kell alkalmazni, ami álláspontom szerint megfeleltethető a pénz fizetésére vonatkozó igénynek.

⁹² Lásd részletesen GÖRÖG MÁRTA: *Miként ítélhető meg a megítélhetetlen?* In: Homoki Nagy Mária (szerk.): Ünnepi kötet Dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2018. 349–357. pp. (Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica; Tom. 81.); MOLNÁR AMBRUS: *A sérelemdíj elméleti és gyakorlati kérdései*, Kúriai Határozatok 2013/7.

⁹³ Például Budapest Környéki Törvényszék B.4/2019/21.

⁹⁴ BH 2010. 333.

⁹⁵ BENKE JÓZSEF: *A jogalap nélküli gazdagodás vagyoni jogi jelentősége és generálklauzulája*. Polgári Jog 2016/7-8. 42. p.

Továbbá, szintén pénz fizetésére vonatkozó polgári jogi igénynek felel meg, ha a családi cselekmény háttérében a felek között szerződés áll fenn, amelyet a sértett nem támadott meg tévedés címén és a szerződés szerint őt megillető és meg nem fizetett ellenszolgáltatás teljesítését (nem pedig kártérítést) követeli, amennyiben a bűncselekmény történeti tényállásában a családi kár a meg nem fizetett szolgáltatás ellenértéke.⁹⁶

VI. A polgári jogi igény elbírálása

A bíróság a polgári jogi igény tárgyában vagy érdemi döntést hoz, vagy pedig egyéb törvényes útra utasítja az igény érvényesítését. Más döntési lehetőség nincsen. Ezért jogellenesnek tartom azt a bírói döntést, amely a vádlott felmentése ellenére nem egyéb törvényes útra utasította a magánfél polgári jogi igényét a Be. 560. § (1) bekezdés b) pontjának nyilvánvaló alkalmazásával, hanem egyszerűen csak nem foglalt állást és mellőzte a döntéshozatalt.⁹⁷

1. Érdemi döntés

Érdemi döntést jelent a polgári jogi igénynek való helyt adás, valamint annak elutasítása [Be. 571. § (1) bekezdés]. Míg bizonyos esetekben a bíróság haladéktalanul, az eljárás folyamatában egyéb törvényes útra utasítja a polgári jogi igény érvényesítését, addig az igény érdemében mindig ítélettel határoz. A Be. 571. § (3) bekezdése szerint érdemi döntés esetén a bíróságnak tekintettel kell lennie a Pp. érdemi döntésre irányadó korlátaira, valamint teljesítési határidőre és annak számítására vonatkozó rendelkezéseire is.

A kérelemhez kötöttség elvéből adódóan a bíróság érdemi döntése nem terjedhet túl a magánfél kérelmén. Ez minőségi és mennyiségi szempontból is irányadó, vagyis a bíróság nem ítélt meg mást, mint amire a fél polgári jogi igénye irányult, és nem ítélt meg többet sem annál. Például a polgári jogi igénynek helyt adó határozat a vádlottat kamatfizetésre is kötelezheti, ha a magánfél erre igényt támasztott. Azonban, ha a bíróság kérelem hiányában kötelezi a vádlottat kamatfizetésre, akkor az már az érvényesített polgári jogi igényen való túlterjeszkedést jelenti.⁹⁸ Az is elképzelhető, hogy a magánfél polgári jogi igényét a bíróság által megállapított elkövetési értékhez képest alacsonyabb összegben terjeszti elő.⁹⁹ Ilyenkor a bíróságnak a bejelentett alacsonyabb összeghez kell igazítania a polgári jogi igényként megítélt összeget és ha a bűnös úton elért vagyongyarapodást a polgári jogi igény nem meríti ki, akkor a fennmaradó részre – az egyéb törvényi feltételek fennállása esetén – vagyoneklobzást kell elrendelni.¹⁰⁰

⁹⁶ Lásd 5.1.3 A családi kár és a szerződési jog kapcsolódási pontjai

⁹⁷ Fővárosi Törvényszék B.708/2016/79.

⁹⁸ BJD 3436

⁹⁹ Pl. Fővárosi Ítéltábla Bf.126/2019/14.

¹⁰⁰ 69/2008. BK vélemény

Továbbá, a Pp. 342. § (3)-(4) bekezdése szerint az érdemi döntés korlátját jelenti, hogy az érdemi döntés nem terjedhet ki olyan jogra, amelyet a fél a perben nem állított, valamint a bíróságot köti az eshetőlegesen előterjesztett kérelmek esetén azok sorrendje is.

Polgári eljárásokban a teljesítési határidő főszabály szerint 15 nap, azonban ettől a bíróság a felek méltányos érdekeinek mérlegelése alapján, illetve a kötelezettség természetére tekintettel lefelé és felfelé is eltérhet.¹⁰¹ Ez az adhéziós eljárás során is irányadó, ahogy az is, hogy a polgári jogi igénynek helyt adó döntés esetén is lehet részletekben való teljesítést engedélyezni.¹⁰²

Nagyon lényeges, hogy a polgári jogi igény érdemében hozott döntés ítélt dolognak („*res iudicata*”) minősül, ezért ahhoz a Pp. szerinti anyagi jogerőhatás társul. A Pp. 360. § (1) bekezdése szerint az ítélet anyai jogerőhatása kizárja, hogy ugyanabból a tényalpból származó ugyanazon jog iránt ugyanazon felek – ideértve azok jogutódjait is – egymás ellen új keresetet indíthassanak, vagy az ítéletben már elbírált jogot egymással szemben egyébként vitássá tehessék. A Legfelsőbb Bíróság, majd a Kúria jogerővel foglalkozó közzétett döntéseiben megfogalmazott elvi megállapítások közül a polgári jogi igény szempontjából kiemelt jelentőséggel bír, hogy ha a felperes (magánfél) az anyagi jog szerint őt megillető követelésnek csak egy részét érvényesíti, akkor a többire nem terjed ki az ítélet jogereje.¹⁰³ Így lehetséges az, hogy kártérítésre irányuló igény esetén a magánfél a büntetőjogi értelemben vett kárelemeken felüli tételeket (elmaradt vagyoni előny illetve költségek) polgári perben követelheti anélkül, hogy a bíróság a Pp. 176. § (1) bekezdés d) pontja alapján (ítélt dolog címén) a keresetlevelet hiánypótlási felhívás nélkül visszautasítaná.

1. 1. Helyt adó döntés

A Be. 571. § (2) bekezdése mondja ki a polgári jogi igény kötelező elbírálásának esetkörét. Ez alapján érdemben el kell bírálni a polgári jogi igényt, ha a bíróság ítéletében megállapítja a bűncselekménnyel okozott kár vagy vagyoni hátrány összegét, illetve a bűncselekmény elkövetési értékét. A jogalkotó szándéka e rendelkezéssel egyértelmű: amennyiben a bíróság megállapítja a vádlott bűnösségét és a büntetőeljárás során bizonyításra került a kár, vagyoni hátrány stb. összege, továbbá van érvényesen előterjesztett polgári jogi igény, akkor a polgári jogi igény érdemében való döntés általában nem késlelteti a büntetőeljárás lefolytatást, ezért a bíróság hozzon érdemi döntést és adjon helyt a polgári jogi igénynek.¹⁰⁴ Természetesen az elbírálás egyéb feltételeit (pl.: felelősség jogalapja) ekkor is vizsgálni kell.¹⁰⁵

A szabályozás hátterében az, a régi Be. alatt is megfigyelhető tendencia áll, hogy a büntetőbírák olyan egyszerű megítélésű esetekben is vonakodtak érdemi döntést hozni az igényekről, amikor az egyáltalán nem hátráltatta volna a büntetőeljárás menetét.¹⁰⁶

¹⁰¹ Részletszabályok lásd Pp. 344–345. §§.

¹⁰² BH 1977. 12.

¹⁰³ BH 2015. 230.

¹⁰⁴ Pl. Budapest Környéki Törvényszék Bf.1035/2018/5.

¹⁰⁵ Fővárosi Ítéltábla Bf.269/2013/95.

¹⁰⁶ 2009. évi LXXXIII. törvény indokolása. Vö. TAHY-KISS 2011a, 179.; TARR 2006, 8.; BÉRCES 2007, 26.

Ez a diszfunkcionális gyakorlat aligha szolgálta a sértetti reparációt, így már a régi Be.-t módosító 2009. évi LXXXIII. törvény is beiktatta – a hatályos bekezdés szövegezéséhez hasonlóan – a kötelező elbírálást kimondó rendelkezést.¹⁰⁷

1. 2. A polgári jogi igény elutasítása

A Be. nem részletezi, hogy a bíróságnak mikor kell a polgári jogi igény érdemében elutasító döntést hoznia. Ezzel szemben az 560. § (1) bekezdésben igencsak kimerítő felsorolását adja az egyéb törvényes útra utasítást eredményező okoknak. Ráadásul a kört nyitva is hagyja azzal az absztrakt módon megfogalmazott ponttal, hogy akkor is egyéb törvényes útra utasít a bíróság, ha a polgári jogi igénynek az érdemi elbírálását más körülmény kizárja [m] pont]. Ily módon meglehetősen szűkre szabta a jogalkotó a polgári jogi igény elutasításának hatókörét, hiszen, jóllehet egyes esetek [pl.: i] pont: az igény bírósági úton nem érvényesíthető, vagy ha a magánfél és a terhelt között már folyamatban lévő eljárásban a keresetindítás joghatása már beállt, ami a Pp-ben a keresetlevél visszautasítását eredményezi] megalapozhatnák az igény elutasítását, mégis legtöbbször a helyes, törvénynek megfelelő döntés az egyéb törvényes útra utasítás.

Adódik a kérdés, hogy akkor mégis mikor utasítandó el a polgári jogi igény. Véleményem szerint ilyen döntést kell hozni akkor, hogyha a magánfél előterjesztett igénye az elkövetett bűncselekménnyel még közvetett oksági kapcsolatban sincsen, így azt polgári perben sem érvényesíthetné. Ezen felül, akkor is az elutasítás a helyes bírósági rendelkezés, – figyelemmel a kétszeres elvonás tilalmára – ha a sértett kára teljes egészében megtérült, dolga sértetlenül visszakerült a birtokába vagy az általa igényelt pénzüsszeghez hiánytalanul hozzájutott a büntetőeljárás során. Ugyanis ilyen esetekben a magánfél igényének nincsen már polgári jogi alapja, hiszen helyreállítandó vagyoni eltolódás sincs. Természetesen, ha az okozott kár csak részben térült meg, vagy a dolognak csak a tartozékait kapta vissza a sértett, például a lefoglalás megszüntetése után, akkor nem lehet ítélt dolgot eredményező elutasító döntést hozni.

Érdemi elutasító döntés esetén is van lehetősége a sértettnek mint felperesnek polgári bíróság előtt keresetet indítani, azonban csak akkor, ha más jog- és ténybeli alaphoz származó követelést kíván érvényesíteni.

2. Egyéb törvényes útra utasítás

Ahogy azt már korábban is leszögeztük, a polgári jogi igény elbírálása nem gördíthet akadályt a büntetőjogi főkérdés ésszerű időn belüli, hatékony eldöntése elé. Éppen ezért a jogalkotó lehetőséget biztosít a bíróságok számára, hogy ha az előterjesztett polgári jogi igény tisztázása az eljárás megszüntetése [Be. 560. § (1) bekezdés a) pont], a vádlott felmentése [560. § (1) bekezdés. b)]¹⁰⁸, a Be.-ben meghatározott törvényi feltételek hiánya miatt [560. § (1) bekezdés c)-d), j), n), o)], polgári perjogi akadály miatt [560. § (1) bekezdés g)-i)] vagy a büntetőeljárás jellegéből adódó egyéb okból [560. § (1) be-

¹⁰⁷ 1998. évi XIX. törvény 335. § (2) bekezdés.

¹⁰⁸ Fővárosi Törvényszék Bf.6390/2018/20.

kezdés e)-f), k)-m)] időigényes lenne és a büntetőeljárás befejezését késleltetné, akkor bízzák a döntést polgári eljárásra.¹⁰⁹ Ez a megoldás, azon túl, hogy tehermentesítő funkcióval rendelkezik, nem okoz a sértettnek semmiféle joghátrányt, ugyanis a polgári jogi igény egyéb törvényes útra utasítása nem minősül érdemi döntésnek, így nem eredményez ítélt dolgot sem, azzal a bíróság nem az igény bírósági, hanem csak a büntetőbíró-ság előtti érvényesítését zárja el.¹¹⁰ Sőt, bizonyos esetekben a bíróságnak nem kell megvárnia az ügydöntő határozatot, hanem célszerűségi okból már a büntetőeljárás folyamatában is meghozhatja döntését, ezáltal előmozdítva azt, hogy a sértett minél gyorsabban érvényt tudjon szerezni vagyoni jogainak [Be. 560. § (2) bekezdés].

Az egyéb törvényes út elsősorban a polgári eljárást jelenti, de lehet például közjegyző előtti fizetési meghagyásos eljárás is. A büntetőbíró-ság kizárólag az 560. § (1) bekezdés e) pontjában meghatározott esetben küldi meg a polgári jogi igényt (és az ideiglenes intézkedés iránti kérelmet) a Pp. szerinti hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bírósághoz. A Pp. 169. § (2) bekezdése rögzíti, hogy az így megküldött polgári jogi igényt keresetlevélként kell elbírálni és azt úgy kell tekinteni, mintha azt már eredetileg is annál a bíróságnál terjesztették volna elő, ahova azt megküldték. Egyébként a sértett magánautonómiából eredő kizárólagos döntési joga, hogy megindítja-e a polgári eljárást vagy sem. Ha úgy dönt, hogy igen, akkor azt már kizárólag a Pp. per megindítására és a keresetlevél tartalmi elemeire vonatkozó szabályai szerint teheti meg.

Fontos még kiemelni, hogy a magánfél a Be. 581. § f) pont alapján a polgári jogi igény egyéb törvényes útra utasítása ellen fellebbezéssel nem élhet.

2. 1. Egyéb törvényes útra utasítás a gyakorlatban

A továbbiakban gyakorlati példákon keresztül kívánom bemutatni, hogy mikor milyen okokra hivatkozással kerül egyéb törvényes útra utasításra a magánfél polgári jogi igénye.

Alapvető követelmény, hogy a polgári jogi igény vonatkozásában hozott döntés indokolásának az ítélet többi rendelkezésével összhangban kell állnia. A problémát szemlélteti a következő eset:¹¹¹ A bíróság ítéletében pontosan megállapította a csalással okozott kár nagyságát, azonban a polgári jogi igény érvényesítését egyéb törvényes útra utasította. Az indokolás szerint a sértett ugyan bejelentette igényét a nyomozás során, de ezt sem akkor, sem a későbbiek során nem a polgári perrendtartásról szóló törvénynek a keresetlevél előterjesztésére vonatkozó szabályai szerint tette meg, ezért a bíróság a Be. 560. § (1) bekezdés h.) [a magánfélnek vagy a terheltnek nincsen perbeli jogképessége] és k.) [a magánfél és a terhelt Pp.-ben meghatározott egyezség jóváhagyását kéri] pontjai alapján a polgári jogi igény érvényesítését egyéb törvényes útra utasította. Ezzel szemben az ítéletben semmi nem utalt arra, hogy valamelyik fél perbeli jogképessége hiányozna (e követelmény eleve nem bír normatív tartalommal) vagy, hogy esetleg egyezség jóváhagyását kezdeményezték volna. Nem beszélve arról, hogy a Be. nem is írja elő a Pp. keresetlevél előterjesztésére vonatkozó szabályainak alkalmazását. Szintén helytelen az előterjesztett polgári jogi igényt az 560. § (1) bekezdés e) pontjára hivatko-

¹⁰⁹ BH 1975. 410.

¹¹⁰ 751/E/2001. AB határozat.

¹¹¹ Fővárosi Törvényszék B.1384/2017/74.

zással egyéb törvényes útra utasítani, ha az ítéleti indokolás nem utal arra, hogy ideiglenes intézkedés iránti kérelemmel együtt terjesztették volna elő a kérelmet.¹¹²

Az nem vitás, hogy a testi sértés miatt előterjesztett nem vagyoni (de akár vagyoni) károk miatt előterjesztett polgári jogi igényt egyéb törvényes útra kell utasítani. Alláspontom szerint azért, mert a közvetlenség kritériuma miatt a polgári jogi igény érvényesítését a Be. kizárja [560. § (1) bekezdés c)] és nem pedig más körülmény miatt [560. § (1) bekezdés m)].¹¹³ E körben még gyakran hívják fel a bíróságok az l) pontot, (a polgári jogi igény érdemi elbírálása jelentősen késleltetné az eljárás befejezését), ami szintén helytálló.¹¹⁴

Egyebekben az egyéb törvényes útra utasítás szempontjából azok a helyzetek nem jelentenek (nem jelenthetnek) különösebb jogalkalmazási nehézséget, ahol a vádlottat felmentik¹¹⁵, a polgári jogi igény nem tartalmazza valamelyik törvényi tartalmi elemet¹¹⁶, vagy a felek között ugyanazon ténybeli alapból származó ugyanazon jog iránt indított más perben a perindítás joghatása már beállt.¹¹⁷ Ilyen esetekben a bíróságok rendszerint helyesen hivatkozzák a Be. 560. § (1) bekezdésének vonatkozó pontját.

3. Az egyéb törvényes útra részlegesen utasítás és a kötelező elbírálás kollíziója

A Be. szakít a 81/2010. BK véleményben is rögzített bírói gyakorlattal, mely szerint, ha az előterjesztett keresetszerű kérelem összecszerúsége az ítéleti tényállásban megállapított összeg mértékét meghaladja, a bíróság a polgári jogi igényt az ítéleti tényállás szerinti elkövetési érték, bűncselekménnyel okozott kár stb. összegének mértékéig érdemben elbírálja, az ezt meghaladó összegre előterjesztett követelés érvényesítésének egyéb törvényes útra utasítása mellett. Ehelyett az 560. § (4) bekezdés rögzíti, hogy a polgári jogi igény érvényesítését egyéb törvényes útra kell utasítani akkor is, ha valamely ok a polgári jogi igénynek csak valamely részét érinti. Ezáltal a jogalkotó deklarálja a polgári jogi igény egységes elbírálásának követelményét, vagyis kizárja ugyanazon előterjesztett igény vonatkozásában az egyidejű részbeni elbírálást és az egyéb törvényes útra részbeni utasítást. A részleges megítélés kizártsága arra a joghelyzetre is érvényesül, ha a sértett követelésének a jogalapja egyértelműen fennáll, azonban az összecszerúség vonatkozásában kellene egyéb törvényes útra utasító rendelkezést hozni.¹¹⁸

A megoldás mellett érvként hozható fel, hogy ha ugyanazon igény egy részéről a büntetőbíróság dönt jogerősen, az egyéb törvényes útra utasítás folytán fennmaradó részről pedig (tipikusan) polgári fórum, akkor könnyen elképzelhető, hogy a határozatok tartalmilag egymással ellentétesek lennének. Azonban ellene szól, hogy ha a sértett

¹¹² Kaposvári Törvényszék B.191/2018/16.

¹¹³ Fővárosi Törvényszék B.703/2019/24.

¹¹⁴ Miskolci Törvényszék B.18/2018/52.; Miskolci Törvényszék B.27/2018/73.; Szegedi Törvényszék B.1331/2018/7.; Szegedi Törvényszék B.1180/2018.

¹¹⁵ Nyíregyházi Törvényszék Bf.68/2019/3. A bíróság felmentette a vádlottat a sikkasztás büntette alól, ezért az igény érvényesítését az 560. § (1) bekezdés b) pontja alapján egyéb törvényes útra utasította.

¹¹⁶ Kaposvári Törvényszék Bf.510/2018/5/I.

¹¹⁷ Kecskeméti Járásbíróság B.317/2016/71.

¹¹⁸ MEGYERI 2019, 1198. p.

magasabb összegben jelöli meg az igényét, mint ami az ítéleti tényállásban szerepel (ami például a büntetőjogi és polgári jogi kárfogalmak különbözőségéből adódóan igenis lehetséges), akkor a meghaladó részt nyilvánvalóan egyéb törvényes útra kellene utasítani, hiszen – ahogy láttuk – a bűncselekmény pontos minősítésére befolyással nem bíró vagyoni elemekkel a büntetőeljárás nem foglalkozik. Emiatt pedig a Be. 560. § (4) bekezdése alapján már az egész igényről kellene egyéb törvényes útra utasító rendelkezést hozni, ami nyilvánvalóan kollízióban áll a kötelező elbírálást kimondó rendelkezéssel, mely szerint a tényállásban megállapított összeg erejéig az előterjesztett polgári jogi igényt kötelezően érdemben el kell bírálni. Tehát, ha összevetjük a kötelező elbírálást kimondó, valamint az egyéb törvényes útra részbeni utasítás lehetőségét kizáró rendelkezéseket, akkor arra a következtetésre jutunk, hogy csak akkor lehetne éremben helyt adni a polgári jogi igénynek, ha a magánfél „fillérre pontosan” akkora összeget jelöl meg, mint amekkora majd az ügydöntő határozat tényállásában szerepelni fog. Minden más helyzetben a teljes igényt egyéb törvényes útra kellene utasítani, azaz a sértett még a tényállásban szereplő összeg erejéig sem nyerne kielégítést az adhéziós eljárás keretében.

3. 1. Jogalkalmazási tendenciák

A kutatásaim alapján egyértelműen megállapítható, hogy a bíróságok, vagy azért mert felismerték a szabályozás ellentmondásos mivoltát, vagy a Be. hatályba lépése óta eltelt viszonylag rövid idő alatt még nem alakították gyakorlatukat az új rendelkezéshez, de egyáltalán nincsenek tekintettel az 560. § (4) bekezdésre és továbbra is egyéb törvényes útra utasítják a polgári jogi igény megítélt meghaladó részét a kötelező érdemi elbírálás mellett.¹¹⁹

A Fővárosi Törvényszék mint másodfokú bíróság megváltoztatta az elsőfokú bíróság felmentő döntését és bűnösnek mondta ki a vádlottat folytatólagosan elkövetett csalás büntetében. A csalással okozott meg nem térült kár 9.985.000,- Ft volt. A magánfél jogi képviselője a polgári jogi igényt 11.035.000,- Ft-ban jelölte meg. A Törvényszék a vádlott által okozott kár összegét a tényállásban meghatározta, ezért a Be. 571. § (2) bekezdése alapján ezen összeg mértékéig a polgári jogi igényt el kellett, hogy bírálja. Azonban nem merítette ki annak teljes mértékét, ezért a harmadfokú bíróság a fennmaradó részt a Be. 560. § (1) bekezdés I) pontja alapján egyéb törvényes útra utasította.¹²⁰

Jól szemlélteti a bírói dilemmát a következő jogeset. A Szegedi Járásbíróság még a régi Be. hatálya alatt született ítéletében I. rendű vádlottat bűnösnek mondta ki 2 rendbeli folytatólagosan elkövetett csalás büntetében, míg II. rendű vádlottat folytatólagosan elkövetett csalás büntetében. I. rendű vádlott cselekményével a sértettnek 7.300.000,- Ft kárt okozott, melyből 2.300.000,- Ft megtérült, II. rendű vádlott pedig 5.500.000,- Ft kárt okozott ugyanannak a sértettnek, amelyből 700.000,- Ft térült meg. A bíróság I. rendű vádlottat kötelezte a magánfél által 5.000.000,- Ft összegben előterjesztett polgári jogi igény kártérítés címén történő megfizetésére, egyúttal a II. rendű vádlott által előterjesztett polgári jogi igényt elutasította, tekintettel az azonos jogalaptól eredő kára érvényesítése érdekében indított, még folyamatban lévő polgári peres

¹¹⁹ Pl. Tatabányai Törvényszék 11.Bf.297/2018/6.

¹²⁰ Fővárosi Ítéltábla Bhar.155/2019/4.

eljárásra. A másodfokon eljáró Szegedi Törvényszék indokolása szerint helytállóan döntött az elsőfokú bíróság, amikor kötelezte az I. rendű vádlottat a magánfél részére 5.000.000,- Ft kártérítés megfizetésére. Elmulasztott azonban rendelkezni a magánfél által előterjesztett polgári jogi igény ezt meghaladó részének egyéb törvényes útra utasításáról, ugyanis a magánfél az általa érvényesíteni kívánt polgári jogi igény összegét 10.500.000,- Ft-ban határozta meg. Ezért az okozott kár ezt meghaladó részét a Be. 560. § (1) bekezdés m) pontja alapján egyéb törvényes útra utasította. Továbbá, álláspontja szerint, a II. rendű vádlottal szemben előterjesztett polgári jogi igény elutasításának törvényi feltételei nem álltak fenn, ezért érdemben elbíráltta azt és a bűncselekménnyel okozott, igazoltan megtérült kárra (700.000,- Ft) is figyelemmel kötelezte, hogy fizessen meg a magánfél részére 4.800.000,- Ft-ot.¹²¹

Látható, hogy az I. rendű vádlottal szemben előterjesztett polgári jogi igény egy része vonatkozásában az egyéb törvényes útra utasítási ok [m): a polgári jogi igénynek a büntetőeljárásban való érdemi elbírálását más körülmény kizárja] az ítélet indokolása szerint fennáll, mégsem alkalmazta a bíróság az 560. § (4) bekezdést, hanem a kötelező elbírálást kimondó jogszabályhelyre tekintettel csak a megítélet meghaladó részt utasította egyéb törvényes útra. Hozzáteszem, az ítéletből egyáltalán nem derül ki, hogy az elsőfokhoz képest miért lett 10.500.000,- Ft az I. rendű vádlott vonatkozásában előterjesztett igény összege. (Véleményem szerint, a másodfok tévesen összeadhatta az I. rendű valamint a II. rendű vádlottal szemben előterjesztett összegeket.) Ahogy a II. rendű vádlottat 4.800.000,- Ft-ban marasztaló döntés is rendkívül vitatható. Ha valóban fennáll a Járásbíróság által hivatkozott polgári peres eljárás, akkor a Törvényszéknek akképp kellett volna korrigálnia az elsőfok elutasító döntését, hogy a polgári jogi igényt Be. 560. § (1) bekezdés g) pontja alapján egyéb törvényes utasítja. Ehelyett 4.800.000,- Ft erejéig érdemben elbíráltta a polgári jogi igényt. Jóllehet a fennmaradó 700.000,- Ft megtérült, a bíróság elmulasztott az igény e részéről rendelkezni annak ellenére, hogy a bíróságnak a polgári jogi igény egészéről kell valamilyen döntést hoznia.

Munkám során csak nem találtam olyan eseti döntést, amelyben, ha az egyéb törvényes útra utasítás oka csak a polgári jogi igény valamely részét érintette, akkor az eljáró bíróság, hivatkozva a Be. 560. § (4) bekezdésre, a polgári jogi igény egészét utasította volna egyéb törvényes útra. Jóllehet ez a gyakorlat *contra legem*, azonban kétségtelenül az adhéziós eljárás alapvető célját, vagyis a sértett minél gyorsabb reparálásának követelményét szolgálja. Álláspontom szerint e szakaszhely teljesen kiüresíti a kötelező elbírálást kimondó rendelkezést [Be. 571. § (2) bek.], ezért – de lege ferenda – javaslom az egyéb törvényes útra részlegesen utasítást kimondó rendelkezés hatályon kívül helyezését.

VII. Összegzés

A polgári jogi igény mögött meghúzódó magánjogi dogmatikai háló szükségképpen megköveteli a bíraktól, hogy kilépjenek a Btk. és a Be. jelentette „komfortzónából”. A jogalkalmazás kritikáját jelenti, hogy az ítéletekben sok esetben helytelenül minősítik a

¹²¹ Szegedi Törvényszék Bf.843/2018/7.

terhelt és a sértett között fennálló polgári jogi jogviszonyt, emiatt a polgári jogi igény nem a helyes polgári jogi jogalapon kerül megítélésre. A bírák elnagyoltan kezelik a problémakört és ismétlődő jelleggel a deliktális kárfelelősség jogalapját hívják fel még akkor is, ha felek között nyilvánvaló szerződéses kapcsolat áll fenn. Kiváltképp a csalásszerű cselekmények szerződési jogi szempontú megítélése jelent a gyakorlat számára nehézséget.

Ami a jogalkotót illeti, a korábbi Be.-hez képest kétségtelenül letisztult képet mutat a polgári jogi igény érvényesítésének és elbírálásának hatályos szabályozása. Üdvöztőnek tartom az egyéb törvényes útra utasítás okainak törvényi felsorolását, a kötelező elbírálást kimondó rendelkezést, valamint a polgári jogi igényként érvényesíthető követelések felsorolását is. Azonban utóbbi esetben problémás, hogy a jogalkalmazóra van bízva azon követelések pontos körének a tisztázása, amelyek esetleg a dolog kiadására, valamint pénz fizetésére irányuló igények körébe illeszthetők be. Továbbá, sarkalatos hibája a törvénynek, hogy kizárja a polgári jogi igény részbeni elbírálásának lehetőségét, ami ellentmond a kötelező elbírálást kimondó rendelkezésnek, végletesen leszűkítve azon esetek körét, amikor érdemi döntést lehetne hozni a magánfél igényéről. Habár a bíróságok figyelmen kívül hagyják a Be. 560. § (4) bekezdésének alkalmazását, a jövőre nézve mindenféleképpen indokoltnak tartom a jogszabályhely kódexből való törlését.

ANDRÁS MÁTYUS

THEORETICAL AND PRAGMATICAL PROBLEMS OF THE CIVIL CLAIM ENFORCED IN THE CRIMINAL PROCEDURE

(Summary)

In my thesis, I analysed the possible decisions that can be made during the adjudication of the civil claim highlighting the potential legislative disfunctions and defaults in the jurisprudence by processing verdicts delivered after 1st of July 2018. Besides the empirical and fundamentally procedural section of the research, I also introduced how the specific civil definitions can be applied to the criminal procedures because the criminal and the civil set of definitions do not necessarily match with one another.

The adjudication of the civil claim and the classification of the legal relation between the private party and the defendant should always be determined by considering the Civil Code in force. It can be critically said against the jurisprudence that the courts qualify the legal relation between the parties wrongfully in many cases, therefore the claim of the private party is not judged on the adequate legal basis. The judges handle the whole issue negligently and they indicate the non contractual liability in their explanations despite the fact that the relation between the parties is evidently contractual. As far as the legislation of the civil claim is concerned, the current Act of Criminal Procedure undoubtedly provides a clearer and more detailed picture than the previous one, although it is a cardinal deficiency of the Act that it doesn't allow the partial acceptance of the private party's claim. [Section 560 (4)].